

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PŘEDČASNÉ ODCHODY ŽÁKŮ ZE STŘEDNÍ ŠKOLY

Early leavings students' at school

Bc. Renata Kalašová

Vedoucí práce: PhDr. Michal Zvírotsky Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství pedagogiky pro střední a vyšší odborné školy

2020

Odevzdáním této diplomové práce na téma Předčasné odchody žáků ze střední školy potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 15. 06. 2020

Děkuji PhDr. Michalu Zvírotskému, Ph.D. za vedení diplomové práce a cenné poznatky, bez kterých by tato práce vůbec nemohla vzniknout. Dále děkuji paní Ing. Lence Třepešové za přínosné odborné rady v praktické části mé diplomové práce a paní Martě Seifertové za pomoc při vyhledávání podkladů ze školní matriky.

ABSTRAKT

Tématem diplomové práce je fenomén předčasných odchodů žáků ze středního vzdělávání, který stále častěji končí úplným zanecháním studia. Tento problém nabyl nezvykle velkých rozměrů a jeho dopad je zřejmý nejen pro školství, ale je to společenský problém zasahující do ekonomiky, psychologie, sociologie a dalších oborů.

Cílem práce je nejen vymezení předčasných odchodů žáků ze středního vzdělávání, jejich možné příčiny a souvislosti, ale sleduji osobnost žáka z pohledu vývojové psychologie. Součástí práce jsou i zkušenosti a opatření k zamezení předčasných odchodů ze zahraničí. Ve své teoretické části čerpám nejen z odborné literatury, mezi další zdroje patří odborné časopisy, práce Národního ústavu vzdělávání a školský zákon.

Praktickou část jsem věnovala empirickému výzkumu, který rozdělují na několik částí. Je zde využit kvantitativní výzkum, který se uskutečnil na základě sběru dat ze školní matriky a je doplněn o dotazníkové šetření pedagogů, vedení školy a nově nastupujících žáků.

Z výzkumu vyplynulo, že předčasné odchody se primárně týkají žáků odborných škol. Důvodem ukončení vzdělávání je nejčastěji nezáměr o obor a zde jsem provázala své šetření s dotazníkem nově nastoupených žáků, kde jsem se dotazovala co, nebo kdo jim pomohl s výběrem oboru, školy. Nejčastěji žáci uvedli, že se rozhodli na základě vlastního uvážení, zde stojí otázka k zamyšlení „Je žák na konci devítileté docházky zralý na samostatné rozhodnutí dalšího budoucího studia?“ Z dotazníkového šetření pro pedagogy vyplynulo, že k eliminaci předčasných odchodů žáků ze středního vzdělávání nejčastěji využívají preventivní opatření a jako nové opatření by zavedli prodloužení povinné školní docházky až do plnoletosti.

Klíčová slova

Střední škola, žák, adolescence, studium, předčasný odchod

ABSTRACT

The main topic of this dissertation is the phenomenon of premature exits from high-school studies which more often end by the really finish of studies. The problem is bigger that it seems to be and it is not only the problem just for education but it is the problem for the whole society with connetions to the economic, psychology, sociology and other areas.

The term of this disseration is not only to determine the premature exits from high schools, their reasons and connections but to determine the pupil's personality from the evolutionary psychology view. The parts of this dissertation are also my own experiences and special arrangements to stop the premature exits from abroad. In the theoretical part I take the extract not only from the professional literature but my other sources are professional magazines, the National Education Institute and the Education Law.

The practical part is based on the empirical research which is divided into few parts. It uses the quantitative research made by the data from the school register, and it is added of questionnaire for pedagogues, headmasters and new coming students.

From the research we know that the premature exits mostly apply to the apprentices. It depends mostly on the disinterest in the course of study. In this part I connected the research with the questionnaire for new coming students where was the the question who or what did help them to choose the course of study or school. The most frequent answer was according to their own opinion. And there should come a question: „Is the pupil from the last grade from secondary school ready to choose the future occupation?“ From the pedagog's research we know the pedagogs mostly use different preventive measures. The extension of the compulsory school attendance until the majority seems to be as one of the new preventive measures.

Key words

High school, pupil, adolescence, study, premature exit

Obsah

1	Úvod	8
2	Předčasné odchody	11
2.1	Povinná školní docházka	13
2.2	Střední vzdělávání.....	14
3	Osobnost žáka.....	16
3.1	Pojetí osobnosti.....	17
3.2	Puberta a adolescence	18
3.2.1	Puberta	18
3.2.2	Adolescence.....	19
3.2.3	Status a prestiž.....	21
3.3	Poruchy osobnosti.....	21
4	Malé skupiny	23
4.1	Riziková skupina.....	23
4.2	Rizikovní žáci	24
4.2.1	Zvládání školní zátěže	24
4.2.2	Rizikové chování	25
5	Společenské, hospodářské a politické poměry	26
5.1	Škola – školské reformy	27
6	Možné příčiny odchodu ze vzdělávání	27
6.1	Rodina.....	28
6.2	Cigarety, alkohol a ostatní drogy.....	29
6.3	Internet, videohry.....	30
6.4	Špatný prospěch žáka a chybně zvolený obor	31
7	Identifikace žáků ohroženými předčasnými odchody	32
8	Motivace žáků k dokončení studia	33
8.1	Finanční motivace.....	33

8.2	Životní a profesní vzory	33
8.3	Zahraníční stáže a brigády	33
8.4	Žákovské soutěže	34
9	Nástroje řešení problémů žáků	35
9.1	Řešení v rámci školy	35
9.2	Řešení mimo školu.....	36
9.3	Opatření Evropské unie	37
9.3.1	Dánsko	37
9.3.2	Irsko	37
9.3.3	Rakousko	37
9.3.4	Španělsko.....	38
9.3.5	Velká Británie.....	38
9.4	Souhrnné poznatky z mezinárodního prostředí.....	39
9.5	Faktory úspěchu v mezinárodním prostředí.....	39
9.5.1	Preventivní opatření.....	39
9.5.2	Intervenční opatření	40
9.5.3	Kompenzační opatření	40
10	Úvod	41
10.1	Kvantitativní výzkum.....	41
10.2	Školní rok 2018/2019	42
10.2.1	Gymnázium Kadaň	42
10.2.2	Střední škola průmyslová stavební a Obchodní akademie Kadaň.....	42
10.2.3	Gymnázium a střední odborná škola Podbořany	42
10.2.4	Střední škola technická, gastronomická a automobilní Chomutov	43
10.3	Školní rok 2019/2020	45

10.3.1	Střední škola technická gastronomická a automobilní	45
10.4	Dotazníkové šetření.....	46
10.4.1	Dotazník pro nově nastupující žáky	46
10.4.2	Závěr dotazníkového šetření pro žáky.....	52
10.4.3	Dotazník pro pedagogy.....	53
10.4.4	Ředitel školy – vedoucí středisek	57
10.4.5	Výchovní poradci, metodici prevence, kariérový poradci.....	59
10.4.6	Třídní učitelé.....	61
10.4.7	Závěr dotazníkového šetření.....	63
10.5	Závěrečná zpráva.....	64
11	Resumé	66
11.1	Summary	66
	Seznam použitých informačních zdrojů	67
	Seznam příloh.....	70

1 Úvod

Pro svou diplomovou práci jsme si zvolila téma „Předčasné odchody žáků ze střední školy“. Záměrně název práce je v množném i jednotném čísle, odchody žáků jsou podloženy školní matrikou a skutečně se dotýkají většího počtu žáků, ale soustředím se na jednu konkrétní střední školu. V praktické části sice porovnávám více středních škol, ale toto srovnání je pouze z důvodu upřesnění stavu, vymezení, kterých typů škol se předčasné odchody žáků dotýkají nejvíce.

Téma jsem si vybrala záměrně. Pracuji na střední škole jako učitelka odborného výcviku a odchody žáků z mého pohledu neustále narůstají, zde nemusím sledovat žádné statistické údaje, stačí má dlouholetá zkušenost a praxe. Spíše mne zajímala otázka, jestli tento fenomén není pouze v rámci mého oboru - předmětu, nebo je to problém sekundárního vzdělávání jako celku. Pokud žák odchází předčasně ze školy, já jako učitelka, pociťuji určitý pocit zmaru a dávám si otázky: „Nebyla jsem sama příčinou odchodu?“ „Co jsem měla, mohla udělat lépe, aby žák neodešel?“ Zde je důležité si vymezit příčiny odchodu, aby se mohlo předejít případné frustraci pedagoga, který se snaží, jako já najít odpověď na výše uvedené otázky.

Dalším problémem ve výuce jsou nově příchozí žáci v průběhu školního roku. Představují zvýšenou náročnost na výuku a to z důvodu, že jim musíme pomoci se co nejrychleji dostat minimálně na úroveň průměru stávajících žáků, to s sebou nese větší pracovní zatížení, možný stres pro pedagoga, ale i žáka samotného, který se často může obávat svého začlenění nejen v rámci kolektivu, ale i školních znalostí a dovedností. Důležité je tento stres u žáka co nejvíce eliminovat, aby nedošlo k jeho opětovnému přechodu na další obor, ale hlavně k zanechání studia. Nově příchozí žáci, nejsou jen žáci příbuzných oborů, kde jejich začlenění je rychlé, ale často jde o žáky, kteří studovali zcela odlišný obor, než na jaký přicházejí, a i typ školy může být zcela jiný. Tím se stává migrace žáků v průběhu školního roku určitým narušitelem výuky.

Škola, které se primárně věnuji ve své diplomové práci, je Střední škola technická, gastronomická a automobilní Chomutov. Jedná se o největší školou Ústeckého kraje. Ve školním roce 2018/2019 školu navštěvovalo cca 1400 žáků, pracovalo zde 189 pedagogických pracovníků a 72 nepedagogických pracovníků. Škola nabízela 28 studijních oborů, které se lišily nejen svým zaměřením, ale i typem. Jsou zde zastoupeny čtyřleté studijní obory zakončené maturitní zkouškou, tříleté obory s výučním listem, tříleté učební obory s výučním listem s nižšími nároky na studium, dvouleté učební obory s výučním listem s nižšími nároky na studium. Obory s nižšími nároky na studium jsou využívány primárně žáky s různými poruchami chování a učení, zdravotním znevýhodněním, ale i žáky s horšími studijními výsledky ze základních škol, které nemusejí souviset s poruchami.

Škola disponuje několika výukovými středisky ve městech Chomutov, Kadaň, Jirkov, je spádovou školou pro velkou oblast celého Chomutovska. Dokonce jako jedna z mála škol nabízí ubytování na domově mládeže v Kadani, a to nejen pro žáky této školy, ale ubytování zde mohou využívat pro své žáky další školy ve městech Kadaň a Klášterec nad Ohří, a domově mládeže v Jirkově, který je určen pro žáky střediska Jirkov se zdravotním znevýhodněním. V některých případech se stává, že ubytování využijí i rodiče, kde není potřeba dojíždění žáků, ale rodiče si neví rady s výchovou svých dětí. V těchto případech je zde velmi nutná spolupráce vychovatelů, rodiny, výchovných pracovníků školy a například využití některých poraden, jako je např. pedagogicko psychologická poradna, která přímo v budově domova mládeže Kadaň sídlí.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretickou část tvoří kapitoly zabývající se povinnou školní docházkou, osobností žáka, rodinou, střední školou. Má za úkol nám přiblížit nejen žáka, jeho přechod z puberty přes adolescenci až po dospívání, ale i možné příčiny předčasného odchodu, různé motivační podpory k setrvání ve studiu a konečně nástroje k řešení problémů předčasných odchodů ze středního vzdělávání.

V praktické části jsem využila data ze školní matriky, údaje jiných škol a dotazníkové šetření. Provedla jsem souběh různých výzkumných metod. Cílem mé práce bylo najít

nejen možné příčiny odchodů žáků ze vzdělávacího procesu, ale mimo jiné přiblížit pedagogům osobnost žáka ze širších souvislostí s využitím dalších vědních oborů, jako je psychologie, sociologie a ekonomika, a seznámit je s praxí v dalších zemích, kde se také potýkají s problémem vysoké odchodovosti žáků ze středního vzdělávání.

2 Předčasné odchody

Předčasné odchody ze škol (school drop – out), tento pojem se vztahuje k odchodu ze vzdělávání před uplynutím povinné školní docházky, odchodu před dosažením minimální kvalifikace, nebo před dokončením střední školy. Sběrem těchto dat se věnují školní matriky (Tillner,2013).

Předčasné odchody ze vzdělávání (early school leaving) podle Eurostatu¹ zahrnují osoby ve věku 18-24 let, které splňují podmínky: vzdělávání a odbornou přípravu ukončily po dosažení nižšího sekundárního vzdělávání, či se ještě nižšího vzdělávání a odborné přípravy již neúčastní. V České republice tento údaj zjišťuje Český statistický úřad na základě výběrového šetření pracovních sil.

Podle Jany Trhlíkové, která se předčasnými odchody zabývá, se míra předčasných odchodů v rámci zemí EU podstatně liší. Roli zde hrají i kulturní a ekonomické faktory, charakteristiky trhu práce a další. V České republice byla míra odchodů v letech 2010 a 2011 jen 4,9%. V roce 2017 zde byl již nárůst na 6,7% a zatím se pohybuje pod cílovou hranicí 10%. V Evropě (*příloha č. 1*) tato hranice byla v roce 2017 překročena na 10,6%, což bylo podstatné snížení oproti roku 2008, kdy bylo předčasných odchodů 14,7%. Na Slovensku, Maďarsku, Bulharsku a České republice se nedaří vývoj směřovat směrem dolů, ale naopak počet odchodů neustále narůstá (Trhlíková, 2018, s. 4)

Předčasný odchod ze studia se často odehrává jako proces, který má svůj začátek, průběh a ukončení. Je důležité se podívat na fáze procesu, než nastane konečný stav a tím je odchod. Fáze odchodu byly vyvozeny především z rozhovorů s výchovnými poradci, třídními učiteli a z mé dlouholeté praxe.

---

¹ Eurostat je statistickým úřadem Evropské unie. Je organizační složkou Evropské komise na úrovni generálního ředitelství. Úkolem Eurostatu je předkládat harmonizovaná statistická data na úrovni celé EU a zároveň poskytovat statistické srovnání regionů (NUTS) a členských států. Jeho ekonomická data také slouží jako základní a oficiální podklad pro rozhodování Evropské centrální banky, a dalších unijních institucí, v ekonomických otázkách. Jeho sídlo je ve městě Lucemburk, hlavním městě Lucemburska. (Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Eurostat>)

Téměř každý žák uvažuje v průběhu studia o odchodu ze školy. Důležité je, aby byla poskytnuta odborná, včasná pomoc a odchod se nerealizoval. Pokud je již odchod nevratný je důležité nabídnout žákovi jiné řešení, než je ukončení studia, například přestup na jiný obor studia.

V rámci České republiky v předčasných odchodech existují podle Trhlíkové výrazné rozdíly v podílu jednotlivých krajů. V Praze činily předčasné odchody v roce 2013 jen 3,2% a výrazně zde klesá počet odchodů, kdy v roce 2017 jich bylo jen 1,6%. Dále je relativně příznivá situace v kraji Vysočina a Jihomoravském kraji kde se procenta předčasných odchodů příliš nezvyšují a jsou pod hranicí 5%. Extrémně nepříznivá situace je v Karlovarském a Ústeckém kraji, kde procento předčasných odchodů v roce 2013 dosáhlo 9,4% a v roce 2017, dokonce vystoupalo na 15,6%.

Vývoj předčasných odchodů ze vzdělání v ČR (kraje NUTS 2, v %)

NUTS 2	Kraje	2013	2014	2015	2016	2017
Česká republika		5,4	5,5	6,2	6,6	6,7
Praha	Hl. město Praha	3,2	2,5	3,6	3,5	1,6
Střední Čechy	Středočeský kraj	4,8	4,0	4,3	4,3	6,6
Jihozápad	Jihočeský kraj	5,9	5,9	5,7	7,5	7,6
	Plzeňský kraj					
Severozápad	Karlovarská kraj	9,4	12,8	14,5	13,8	15,6
	Ústecký kraj					
Severovýchod	Liberecký kraj	6,4	5,8	5,9	6,9	6,0
	Královéhradecký kraj					
	Pardubický kraj					
Jihovýchod	Kraj Vysočina	3,7	4,0	2,7	3,2	4,6

Střední Morava	Jihomoravský kraj					
	Olomoucký kraj	4,9	3,6	6,0	7,1	6,4
	Zlínský kraj					
Moravskoslezsko	Moravskoslezský kraj	5,7	6,3	8,7	8,2	6,6

(Trhlíkova, 2018, s. 7)

2.1 Povinná školní docházka

Povinná školní docházka je v rámci České republiky zakotvena v zákoně MŠMT 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), který povinnou školní docházku vymezuje §36 jako devítiletou. To znamená, že je splněna v rámci primárního a nižšího sekundárního vzdělávání (ISCED 1; ISCED 2). Zákon také jasně vymezuje, na koho se povinná školní docházka vztahuje a v jakém věku. Školní docházka se netýká jen občanů České republiky, ale vztahuje se i na cizince, kteří na území České republiky pobývají déle než 90 dnů. Nejobvykleji je věk dítěte na základní škole mezi jeho šestým až patnáctým rokem věku.

Podle §39 je možné, aby žák k plnění povinné školní docházky byl přijat ke studiu na střední škole, kde splní povinnost povinné školní docházky. Nejčastěji tato situace nastává v rámci studia na víceletých gymnáziích a konzervatořích. Samostatnou kapitolou jsou nadaní žáci, kteří mají možnost individuálního vzdělávacího plánu na základě vyšetření z pedagogicko – psychologické poradny. V Ústeckém kraji se konkrétně nadaným žákům věnuje PPSP v Kadani, kam dojíždějí žáci z celého kraje.

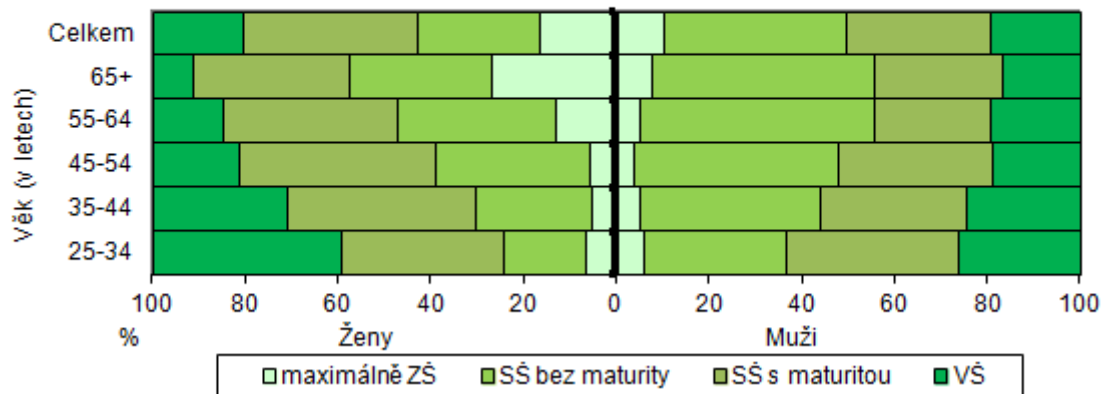
Může nastat situace, že žák povinnou školní docházku z jakýchkoliv důvodů nesplnil. V § 55 vymezuje ukončení povinné školní docházky věkem osmnácti let, ale jsou zde výjimky. Ředitel školy ve výjimečných případech tuto věkovou hranici posunout na dvacátý rok věku žáka, nebo se souhlasem svého zřizovatele na základních speciálních školách do věku dvaceti šesti let za splnění daných podmínek.

2.2 Střední vzdělávání

Základním cílem středního vzdělávání podle školského zákona č. 561/2004 Sb. je rozvoj dovedností, postojů a hodnot získaných v základním vzdělávání. Všeobecné vzdělávání je pojato ve větší šířce a hloubce ohledně teoretického vzdělávání. Dalším cílem je vytvoření předpokladu plnoprávného osobního a občanského života, pochopení nutnosti celoživotního vzdělávání a hlavně příprava pro výkon povolání.

Střední vzdělávání se dělí na několik stupňů, na střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem a střední vzdělání s maturitním vysvědčením. Další rozdělení škol je podle obtížnosti a oborů. V učebních oborech nejčastěji hovoříme o oborech typu H a E. Rozdíl mezi jednotlivými obory je hlavně v nárocích na studium a organizaci odborného výcviku. Podmínky přijetí ke střednímu vzdělávání stanovuje ředitel. Můžeme si zde paušalizovat, že na střední vzdělání s maturitním vysvědčením jsou písemné přijímací zkoušky s jednotným zadáním a kritéria přijetí v ŠVP školy, na ostatní střední školy jsou podmínky specifikované podle typu oboru v ŠVP. Většinou je to úspěšné ukončení základní školy, v některých případech zdravotní předpoklad (žák nesmí být například alergik). Střední vzdělávání již není spojenou s povinnou školní docházkou, proto rozhodnutí žáka k přechodu na další vzdělávání je zcela v jeho kompetenci i v případě, že není plnoletý. Přihlášku ke studiu v případě nezletilého musí podepsat zákonný zástupce. Součástí přihlášky je i potvrzení zdravotní způsobilosti, toto potvrzení se dokládá na žádost školy, to znamená, že žák v některých případech potvrzení od lékaře nepotřebuje. Naše škola vyžaduje na jednotlivé obory potvrzení od lékaře, kde je doslovně uveden konkrétní obor, a je na rozhodnutí lékaře, zdali potvrdí přihlášku, tím se předchází některým případným komplikacím, jako například kdy žák se hlásí na obor fyzicky náročný a má onemocnění páteře, které fyzickou práci zcela vylučuje.

**Nejvyšší dosažené vzdělání populace podle věku v roce 2018
Struktura podle úrovně vzdělání**

Údaje týkající se celkové populace podle věkových skupin a vzdělání vycházejí z Výběrového šetření pracovních sil (čzso.cz).

3 Osobnost žáka

V Pedagogickém slovníku (Průcha, et al. 2003 s. 149) najdeme pojem „osobnostně rozvíjející model“, kde žák je chápán jako: 1. svébytná osobnost, nikoliv objekt manipulace; 2. osobnost rozvíjející, nikoliv hotová; 3. osobnost, jejíž možnosti je potřeba aktualizovat; 4. osobnost, která má postupně převzít rozvoj do vlastních rukou. Zde je jasná souvislost s uvedenými klíčovými kompetencemi v RVP a ŠVP, kde je tento přístup zohledněn a rozvíjen.

Celosvětově uznávaná a rozšířená definice lidské osobnosti říká, že rysy osobnosti jsou trvalé způsoby, jimiž jedinec vnímá, přemýšlí a vztahuje se jak k okolí, tak k sobě samému, přičemž tyto způsoby vnímání, přemýšlení a vtahování jsou zřejmé v širokém rozsahu významných osobních a sociálních souvislostí“ (Koukolík, Drtilová, 2006, s. 47).

Studiem lidské osobnosti a studiem jejích poruch se zabývá nejen psychologie, psychiatrie, ale v současnosti i genetik a neurovědy. Existuje takzvaný pětirozměrový a sedmirozměrový model lidské osobnosti:

Pětirozměrový model (tzv. velká pětka)

1. extroverze – introverze
2. neurotismus – emoční stabilita
3. svědomitost – autoritářství
4. otevřenost – absorpce
5. přátelskost – agresivity

Sedmirozměrový model

Temperament

1. vyhledávání nového
2. sklon vyhýbat se poškození
3. závislost na odměně
4. vytrvalost

Charakter

5. sebezaměření (síla vůle) – malá síla vůle je společným jmenovatelem všech druhů poruch osobnosti
6. ochota (nebo schopnost) spolupracovat – opět všechny poruchy osobnosti doprovází nízká úroveň ochoty spolupracovat
7. sebezpřesah (self-transcendence), (Koukolík, Drtilová, 2006, s. 48).

3.1 Pojetí osobnosti

„V psychologickém pojetí je každý člověk s jedinečnou strukturou svých psychických vlastností a dispozic“ (Průcha, et al. 2003 s. 148).

Podle Čápa lze jednotlivé aspekty osobnosti třídit, uspořádat různými způsoby. V činnostech se formuje a projevuje osobnost. Psychické vlastnosti jsou neoddělitelné od životních činností a od psychických procesů a stavů v nich dosažených (Čáp, 2001 s. 145). V současné psychologii nacházíme různá pojetí vývojových stádií, krizí, vývojových úkolů, kritických životních událostí, koncepce životního běhu (Čáp, 2001 s. 214).

Podle E. H. Eriksona (1968) je typickým znakem pro pubertu a adolescenci *Identita proti konfuzi rolí*. Mladiství si hledají svůj způsob života a vztahy ke světu. Hledají odpověď na otázku: „Kdo vlastně jsem, o co mi v životě jde a jak se ne mne druzí dívají?“ Podle Eriksona v tomto období podléhají vlivům vůdčích osobností, což může mít dopad na vlastní identitu (Čáp, 2001, s. 215).

Švýcarský psycholog Jean Piaget rozpracoval na začátku dvacátého století koncepci stádií ve vývoji intelektu. Na jeho práci navázali další autoři, například L. S. Vygotskij, J. P. Galperin, J. Bruner a další. Všechny koncepce mají společné zjištění, *„že rozvinuté abstraktní myšlení dospělého je výsledkem složitého vývoje, který začíná v raném dětství“*. Vývoj probíhá od konkrétního myšlení k abstraktnímu; od řešení rozvinutého ke zkrácenému; od podrobné kontroly k automatizaci; od jednotlivých operací k jejich soustavám (Čáp, 2001 s. 215).

3.2 Puberta a adolescence

Nejen psychologické vlivy, ale i biologické vlivy ovlivňují člověka, jeho chování, jednání. Ve své práci se zabývám mladistvými, které věkově patří do vývojového stádia puberty a adolescence. Zjednodušeně vymezuje typické charakteristiky vývoje v jednotlivých etapách Václav Vančata, jako je například typický růst hmotnosti, menstruace, ovulace, mutace hlasu, formování osobnosti, pohlavní hormony a další znaky typické pro jednotlivá období dospívání. Puberta se dále dělí na prepubertu, které je obdobím přechodu od dětství k dospívání. Prepuberta je typická pro věkovou skupinu v rozmezí jedenáct až třináct let.

3.2.1 Puberta

Pro pubertu je nejen podle Vančaty typickým znakem přestavba pohlavních orgánů, růst hmotnosti, psychické, sociální i pohlavní zaměření jedince, uplatnění pohlavních hormonů, jako jsou například testosteron, estrogeny (VANČATA, Václav. *Ontogeneze člověka*). Puberta v našich podmínkách je typická pro období třináct až patnáct let pro dívky, a u chlapců zhruba o rok později (Čáp, 2001, s. 232).

Mnoho dospívajících nese somatické změny negativně. Často je typické, že dívky jsou neklidné ze svého urychleného dospívání. U chlapců se často jedná o frustraci naopak z pomalejšího dospívání, jako je malý vzrůst, dětský vzhled. Dívky i chlapci věnují větší pozornost svému vzhledu, účesu, oblečení. Nejde jen o biologické změny v kombinaci s tím, jak vidí a posuzují společnost. Mimo biologických změn mění se v pubertě i psychika. Dospívající jsou zvýšeně labilní, náladoví, snadno unavení, podráždění. Pokud mladiství vyrůstá v podmínkách bez extrémně přísné morálky, probíhá jeho dospívání daleko klidněji. Někteří autoři označují pubertu jako *druhou fázi vzdoru* (Čáp, 2001, s. 233).

V pubertě se uvolňuje závislost na rodičích a jedinec hledá své místo ve vrstevnické skupině. Důležitá je komunikace ve skupině, jedinec hledá přijetí, chce se stát rovnocenným partnerem. Pokud přijmutí do skupiny je odpovídající, přináší to

mladistvému uspokojení. Často proběhne identifikace se skupinou vrstevníků a mladistvý přejímá názory, normy, styl dané skupiny. Přátelské vztahy s vrstevníky obou pohlaví jsou pro něj stěžejní (Čáp, 2001, s. 234).

Dalším úkolem tohoto vývojového období je směřování k budoucí profesi. Jde o to, aby si jedinec ujasnil alespoň přibližně směr svého dalšího začlenění, ujasnil si, zda chce studovat gymnázium, střední odbornou školu, nebo učební obor. Samostatnou kapitolou jsou talentovaní žáci, kteří již od svého dětství směřují na konzervatoře. V této fázi budoucího začlenění potřebuje dospívající pomoc rodičů, učitelů, výchovných poradců, psychologů (Čáp, 2001, s. 235). Podle Piageta právě v prepubertě a pubertě dochází k přechodu od etapy formálních operací k abstraktnímu myšlení. Zjednodušeně řečeno intelekt dosahuje určité úrovně, která umožňuje efektivní studium náročných vědeckých poznatků a řešení problémových úloh a úkolů. Pubescent dokáže chápat odlišné názory, dovede pochopit obecné morální pojmy, jako je spravedlnost, pravda aj. Dokáže uvažovat o budoucnosti a plánovat svou možnou životní cestu. Učitelé a psychologové, kteří pracují s pubescenty, se setkávají se značnými individuálními rozdíly mladistvých. V jedné třídě nalezneme žáky přibližně stejného věku s rozdílnou somatickou vyspělostí, někteří se bouří proti rodičům, případně autoritám, někteří jsou klidní a rozumnější (Čáp, 2001, s. 235). Každá třída je plná individualit a ke každému bychom měli tak i přistupovat.

3.2.2 Adolescence

Adolescence je posledním obdobím maturace. Podle Vančaty je zde typickým znakem dokončení vývoje sekundárních pohlavních orgánů. Definitivně se formuje postava, u mužů nárůst svalové hmoty, ochlupení, u žen se formuje ženský tvar postavy. Završuje se vývoj psychiky osobnosti s ohledem na socializaci, na postavení jedince ve společnosti (VANČATA, Václav. *Ontogeneze člověka*). Adolescence je typická pro věkovou hranici patnáct až dvacet let (Čáp, 2001, s. 236).

Adolescenti pokračují ve formování své totožnosti, sebeuvědomění si. *Nejsou dětmi, ani dospělými*. Je zde typickým rysem, že nechtějí být dětmi, ale na druhou stranu odmítají

odpovědnost dospělého, jeho způsob života, jako je usedlost, jednotvárnost. E. Erikson (1968) to pojmenoval termínem **psychosociální moratorium**. Mladiství se chtějí pozdržet v období mládí, chtějí si tzv. „užívat volnosti“, někteří jedinci si z tohoto důvodu například prodlužují studium (Čáp, 2001, s. 236). Zde dochází k dalšímu extrému, jedinec často studuje školy, aniž by nějakou dokončil, neustále přechází mezi školami, mezi jednotlivými obory, typické to je pro různé pobíratele různých sociálních dávek.

Senzomotorické a intelektové předpoklady jsou v době adolescence již na takové úrovni, že umožňují dosažení vysokých výkonů. Typické to je například v oblasti sportu, zájmových činností, v některých učebních oborech. Naopak mnoho adolescentů tyto schopnosti často nevyužijí v rámci školy. Zde se Čáp přiklání k možnosti nevyužití schopností ve škole k několika ukazatelům, jako je nedocnění školního vzdělání v rodině, ve vrstevnické skupině. Snaha o průměrnost, nenápadnost, nebo také nedostatek vytrvalosti (Čáp, 2001, s. 236).

Hlavní snahou adolescentů je snaha o nezávislost na rodičích a obecně na dospělých. Jsou snadno ovladatelní, manipulativní, dají se získat k různým hnutím, sektám. Podle Čápa adolescenti již tak často nevystupují otevřeně a bojovně proti starší generaci, ale velmi často ji ignorují (Čáp, 2001, s. 237).

Sociální prostředí dnešní ekonomické společnosti poskytuje často adolescentům nepříznivé podmínky pro jejich vývoj. Sdělovací prostředky, rodina, kolektiv představují práci jako nutné zlo. Společnost se soustředí na ekonomické hodnoty, konzum, pokrytectví v morálce. Zde mají adolescenti se svou přímočarostí, zásadovostí, citlivostí problém v pochopení a přijetí společnosti. Často, ale nevědomky přejímají ze společnosti i negativní momenty hodnotových orientací a způsobů života (Čáp, 2001, s. 237).

Mezi adolescenty jsou rozdíly z hlediska somatického, psychického, ale ukazují se zde více podle Čápa skupinové rozdíly mezi nevyučenými, žáky středních škol a budoucími studenty vysokých škol. Zde se i vymezuje délka ekonomické závislosti na rodině (Čáp, 2001, s. 238).

Hlavním znakem adolescence z psychologického hlediska je hledání identity. Klade si mimo jiné i otázku podle E. F. Muellera a A. Thomase (1974) „*Jak mohu něčím být*“. Podle těchto autorů má identita tři složky: 1. je tvořena sumou předchozích identifikací; 2. vrozené vlohy a 3. nabídkou společnosti v daném čase v danou chvíli (Nakonečný, 1999, s. 258).

Podle G. W. Allporta se hledání identity projevuje tím, jak si mladí lidé zkoušejí různé masky, např. účesy, oblékání, nápodobování. Jedinec se snaží být oblíben a snaží se co nejvíce přiblížit standardu jeho vtažené skupiny. V adolescenci a samozřejmě i později může nastat **krize identity**, kdy se jedinci rozpadá obraz sebe sama. (Nakonečný, 199, s. 258).

3.2.3 Status a prestiž

Jedním ze sociálních motivů je snaha po dosažení určitého společenského statutu, a zároveň prestiže. Jsou to snahy spojované s určitým způsobem života, přičlenění se k určité skupině, prestiž jedince být zařazen v dané skupině (Nakonečný, 1999, s. 256).

Podle Hartleye a Hartleyové „*Boj o status neexistuje jen v ekonomické oblasti, nýbrž také na sportovním hřišti, ve školní třídě a v rodinných skupinách*“, „*bez skupin by pojem statusu neměl smysl, neboť se vytváří na srovnání a hierarchiích a vztahuje se na relativní postavení individua*“ – definice statusu zní „*pozice ve skupině*“ (Nakonečný, 1999, s. 257). Vychovatelé si často stěžují na agresivní a nerespektující chování žáků, v tomto věku podle Poněšického je velmi důležité uvědomění si, že pozitivní ovlivnění je velmi omezené a trpělivost a výdrž vychovatele je nezastupitelná (Poněšický, 2005, s. 155).

3.3 Poruchy osobnosti

Často bývá porucha osobnosti rozlišitelná na první pohled, někdy vidíme tzv. podivíny, nekňuby, praštěné, surovce a další hovorové pojmenování nějak zvláštních lidí.

V některých případech se vyskytují pro okolí již nebezpečné různé paranoidní a antisociální nebo sadistické poruchy osobnosti. Poruchy osobnosti se nepovažují za chorobu. Současná mezinárodní definice poruch osobnosti užívaná v Evropě říká: *„Za poruchu osobnosti se považují hluboce zakořeněné a trvalé druhy nebo způsoby chování vyjadřující neměnnou odpověď v rozsáhlé množině osobních i sociálních situací. Tyto druhy chování jsou významnými nebo krajními odchylkami od způsobů, jimiž průměrný člověk v dané kultuře vnímá, myslí, cítí, a zvláště od druhu jeho vztahů k jiným lidem. Odchylky bývají trvalé a mohou zahrnovat rozmanité oblasti chování a duševní činnosti. Bývají často, byť ne vždy sdruženy s různým stupněm subjektivní tísně a narušení sociálního výkonu“* (Koukolík, Drtilová, 2006, s. 52).

Americká psychiatrická společnost (DSM-IV) vymezila znaky antisociální osobnosti, které vymezila podle věku jedince. *„Počínaje 15. rokem jde o hrubou neúctu k právům druhých lidí, která se ubírá několika směry, např.: narušováním zákonných sociálních norem (může vést k uvěznění); podváděním (lhaní, využití druhých); impulsivitou; podrážděností a útočností; bezohledností; neodpovědností; nepřítomností výčitek svědomí. Pokud je jedinec starší 18 let, existují důkazy, že již měl poruchu chování před 15. rokem“* (Koukolík, Drtilová, 2006, s. 53).

4 Malé skupiny

V sociální psychologii rozdělujeme určitá společenství lidí z několika hledisek. Mohou to být osoby, které se náhodně setkaly nebo skupiny, kde je určitá sounáležitost, charakteristika. Základním rozdělením jsou velké a malé skupiny. Pro malou skupinu je charakteristické, že se jedná o osoby, které se znají, komunikují spolu a jsou formálně nebo neformálně integrované nějakým společným cílem. Nejmenší malou skupinou je dyáda. Definice malé skupiny nejsou jednotné, například, že členové mají stejnou ideologii, členové jsou na sebe navzájem závislí, sledují společné cíle, probíhá tam identifikace, jsou spolu více než malý moment (D. G. Myers, 1993). Podle G. C. Homansa (1950) je malou skupinou řada osob, které spolu v určitém čase komunikují (Nakonečný, 1999, s. 215).

Z mého pohledu je nyní důležité si malé skupiny rozdělit pouze: 1. neformální a formální; 2. členskou a referenční. Pro mé účely je důležitá první skupina, která se vztahuje ke školní třídě. Školní třída je nejčastěji tvořena žáky stejného věku a blízkostí bydliště. Pokud hovoříme o středních školách, není blízkost bydliště zcela podmíněna, protože školní třídu tvoří mimo jiné dojíždějící žáci. Bydliště je tedy primární pro žáky základních škol, kteří nejčastěji navštěvují spádovou základní školu (Nakonečný, 1999, s. 216).

Skupina, jako je třída, má často významně určující vliv na setrvání žáka. V mém dotazníkovém šetření zazněla několikrát odpověď na otázku důvodu ukončení předešlého studia „špatný kolektiv, šikana.“ Podle Zdeňka Heluse skupinové dění se nazývá termínem **dynamická interdependence** a jedním projevem je spojení síly k akcím jako u individuálních organizmů. Dokáže jednotlivé členy své skupiny nejen chránit, ale naopak i vylučovat, zapudit. Pro jednotlivé skupiny se může použít terminologie převzatá z psychopatologie, jako například paranoidní, nebezpečně agresivní (Helus, 2010, s. 23).

4.1 Riziková skupina

Podle definice Pedagogického slovníku se jedná:

- V soci pedagogických teoriích a sociálních výzkumech o skupinu, která má ztížený přístup ke vzdělání, nebo je obtížně vzdělatelná například z důvodu kulturní deprivace;
- Skupina ohrožená určitým negativním jevem. (Průcha, et al. 2003 s. 201).

4.2 Rizikovní žáci

Podle Průchy a spol. se jedná o používané označení v některých školních systémech pro žáky mající špatný prospěch, negativní vztah ke škole, nevhodné rodinné zázemí apod., u kterých je zvýšená pravděpodobnost nedokončení vzdělávání, a tím špatné, nebo žádné uplatnění na trhu práce (Průcha, et al. 2003 s. 149).

4.2.1 Zvládání školní zátěže

Podle Mareše můžeme obecněji charakterizovat školní zátěžovou situaci jako která:

- přímo se týká jednotlivce, nebo skupiny;
- vyskytuje se ve škole nebo těsně se školou souvisí;
- má různorodé zdroje;
- působí na žáka dlouhodobě, krátkodobě, spojitě, nebo přerušovaně;
- funguje reálně, nebo jako hrozba;
- bývá provázena nepříjemnými psychickými stavy;
- postupně kumuluje, nebo představuje momentální nápor na žáka;
- dá se hodnotit objektivně, ale mnohem důležitější je, jak ji hodnotí samotný jedinec (Mareš, s. 528).

Školní zátěž může u žáka vyvolávat psychosociální stres, který je jevem vyvolaným na základě psychologického distresu. Žák se stresovou situací vyrovnává na základě vnitřních

a vnějších zdrojů zvládnání zátěže. Mezi vnitřní zdroje patří temperament, odolnost, vnímání osobní zdatnosti, zvládací úsilí, a mezi vnější zdroje náleží sociální opora, hodnocení samotné zátěže a zvládací pomoc (coping assistance), tedy pomoc osoby, která je pro žáka sociálně významná (Mareš, 2001, s. 527; s. 539 – 541).

4.2.2 Rizikové chování

Anglicky risk – taking behavior, problém behavior syndrom. Světová zdravotnická organizace stanovila medicínskou kategorii, „dorost“ jako samostatnou rizikovou, populační skupinu. Rizikové typy chování jako je: 1. zneužívání návykových látek; 2. negativní chování v oblasti reprodukční; 3. negativní psychosociální chování často podněcují ke vzniku jedna k další, nebo se mísí dohromady (Průcha, et al. 2003 s. 201). Každá kategorie z tohoto chování může a často vede k předčasnému ukončení studia, nebo naopak vůbec k odmítnutí vstupu na střední školu. Zde je namístě využití preventivních programů, kterými se zabývají státní i nestátní organizace, a konkrétně ve školách mohou výchovní poradci rizikového žáka navést na organizace zabývající se těmito programy. V každém větším městě působí například nízkoprahová centra, která mohou klienti navštívit zcela anonymně. Primárně mají za úkol děti stáhnout z ulice a účelně je zabavit, nebo je směřovat pro budoucí zaměstnání.

5 Společenské, hospodářské a politické poměry

Společnost se vyvíjí a skladba sociálních souvislostí ovlivňuje život člověka. V dobách ekonomické krize musely ženy opustit své domácnosti a pomáhat materiálně zajišťovat rodinu. Chlapci se zapojovali do pracovního procesu s ohledem na pořadí v rodině, kdy nejrychleji do pracovního procesu vstupoval prvorozený syn (Helus, 2010, s. 29). Školství v ČR je dostupné bezplatně pro všechny občany. Podle Centra výzkumu pro veřejné mínění se profese učitele neustále drží na předních místech. Škoda, že ve výzkumu je zastoupen učitel VŠ a ZŠ a ne učitel pro střední školy. Podle tohoto výzkumu má tedy učitel vysokou prestiž, ale bohužel nenašla jsem relevantní výzkum zabývající se hodnotou samotného vzdělání pro společnost. Nacházím souvislost mezi vzděláním rodičů a jejich dětmi. Prokazatelné je, že čím více jsou rodiče vzdělanější, to samé požadují i po svých dětech. Zdeněk Helus uvádí ve své knize tabulku pravděpodobnosti studia na vysoké škole v závislosti na vzdělání rodičů, kdy se ukázalo, že ČR si v porovnání s EU stojí velmi špatně. Je zde 8,8krát menší šance dítěte na studium vysoké školy, jejichž rodiče mají základní vzdělání oproti dětem vysokoškolsky vzdělaných rodičů (Helus, 2010 s. 196). Z mého dotazníkového šetření vyplynula nízká vzdělanost rodičů žáků učebních oborů, zde je možná paralela s ukončením studia, ale o tom více v praktické části. Podle amerických výzkumů existuje vysoká souvislost mezi příjmovou složkou a školní úspěšností (Helus, 2010, s. 167). Společnost vytváří tlak na pracovní pozice, kde vzdělání není nutné, naopak může se stát na obtíž. Na naší škole je běžná situace, kdy žák ukončí studium ve vyšším ročníku z důvodu nástupu do zaměstnání. Prioritou se mu stal výdělek ne vzdělání.

Mezi další sociální souvislosti našeho života se řadí i kultura, která vede k hodnotám, cílům; k přijetí norem, zásad; k postojům. Podle Heluse je kultura určitým uzpůsobením člověka do dané společnosti. Kultura vyjadřuje určitý řád (Helus, 2010, s. 31).

5.1 Škola – školské reformy

Škola je instituce, která je včleněna do celé společnosti. Školu můžeme chápat jako „instituci pro řízenou socializaci“, každá škola je vystavena kontrole. Škola nejen systematicky a odborně socializuje, ale také zde probíhá spontánní rozvíjení vztahů mezi spolužáky. V tomto případě mluvíme o neformálních vztazích ve třídě a ty mohou mít pozitivní nebo naopak negativní vliv na klima třídy (Helus, 2010, s. 186, 187).

Pro některé se stala škola překonaným systémem, jsou zde autoři, kteří školu kritizují a soudí, mezi představitele této opozice patří Illich, který razí myšlenku „odškolštění“, pro své myšlenky má slogan „znát své místo a tiše sedět“ (Helus, 2010, s. 185).

Aktuálně dnešní korona virová krize vyvolává opět otázku k diskusi k povinné školní docházce založené na hromadném vyučování. V tisku začínají odborníci polemizovat k tomuto tématu. Bohužel k datu odevzdání této diplomové práce nejsou k dispozici objektivní data z výzkumů, které se problematikou školství začaly, nebo teprve začnou zabývat.

6 Možné příčiny odchodu ze vzdělávání

Příčin odchodu ze vzdělávání může být mnoho a z mého pohledu je to velmi individuální stav, kdy žáci jsou z různého sociálního prostředí, mají různé zájmy. Nelze tedy paušalizovat. Vzala jsem si na pomoc různé výzkumy, kde se prováděla šetření ohledně návykových látek, hraní her. V šetření JMK je jednou z otázek na typ vyhledání odborné pomoci, kde se uvádí, že jen 4,11% žáků z celkového počtu respondentů 3223 by možná vyhledalo pomoc ve škole, největší procentové zastoupení 29,11% uvedlo, že neví kde hledat odbornou pomoc (Mládež a drogy, statistika 2014, JMK, s. 32).

Jana Trhlíková ve své práci „Prevence a intervence předčasných odchodů ze středního vzdělávání“ rozděluje rizikové faktory podle charakteru:

- Faktory působící komplexně a dlouhodobě (např. rodina, vyloučené lokality)
- Akutně vzniklé rizikové situace, které ve většině případů nelze předvídat např. úmrtí v rodině, nemoc.

Podle Trhlíkové je třeba se zaměřit na tyto faktory:

- Nízké vzdělání a vzdělanostní ambice rodičů
- Neschopnost rodičů pomoci dítěti s učivem
- Nezájem rodičů
- Nezaměstnanost rodičů
- Ekonomicky slabší rodiny
- Celkový nezájem o školu
- Špatný prospěch žáka
- Specifické poruchy učení
- Předchozí odchody ze školy
- Psychologické charakteristiky žáka
- Neplnění si školních povinností
- Závislost na drogách a alkoholu
- Výchovné problémy, agrese
- Těhotenství
- Snaha o osamotnění, potřeba si vydělávat
- Chybně zvolený obor, nebo úroveň školy

(Trhlíková, 2015, s. 19- 21)

6.1 Rodina

Vztahy uprostřed rodiny mají podle Heluse širší souvislost v rámci společenských, politických a ekonomických vazeb. Dá se říci, že veškeré sociální souvislosti života působí přes osobnost (Helus, 2010, s. 30). Mimo jiné rodina působí na vývoj předpokladů pro školní úspěšnost, nebo naopak ovlivňuje a způsobuje žákovy neúspěchy. Podle Heluse má vážné důsledky na vývoj dítěte tzv. funkční/ skrytá neúplnost, to znamená, že rodina působí úplně, zcela uspořádaně, ale ve skutečnosti jeden z rodičů své funkce neplní. Někdy

se stává, že dítě na sebe chce upozornit, aktivovat rodiče a může to vést k určitým nestandardním projevům chování, jako jsou například krádeže, neprospěch ve škole, záškoláctví (Helus, 2010, s. 173).

Dospívající člověk má potřebu se oddělit od rodiny, získat nezávislost, být samostatný, často to ústí v kritizování rodičů, odmítnutí se podřizovat rodinným pravidlům. Nastává situace, kdy dospívající se na jedné straně dožaduje svých práv, své nezávislosti, ale na druhou stranu vyžaduje rodinné pohodlí a péči (Auger, Boucharlat, 2005, s. 20).

Mezi další demotivující vlivy patří i dlouhodobá nezaměstnanost rodičů. Dětem chybí vzor. Dalším problémem nezaměstnanosti rodičů jsou finanční problémy. Žáci pocházející ze sociálně znevýhodněného prostředí, mají tendenci se často osamostatňovat, což s sebou přináší hlavně zapojení se do pracovního života, potřeba výdělku. Často to začíná nějakou brigádou. Pro žáky je pak obtížné skloubit práci s docházkou do školy a plněním si školních povinností (Trhlíková, 2015, s. 21).

6.2 Cigarety, alkohol a ostatní drogy

Podle Koukolíka a Drtilové je chemická závislost chronické, recidivující onemocnění. Je skutečností, že na začátku vývoje nějaké chemické závislosti stojí vlastní rozhodnutí, ale k tomuto vlastnímu rozhodnutí může přispět mnoho dalších faktorů, které to rozhodnutí podmiňují. Jsou lidé, kteří jsou k užívání jakýchkoliv drog relativně odolní a závislosti trvají déle, nebo nevzniknou vůbec. V roce 1998 byl uskutečněn průzkum v rámci Institutu pro výzkum veřejného mínění, jehož závěry byly následující: V České republice byla nabídnuta droga 68% lidem ve věku 15 – 19 let, z toho 21% drogu zkusilo, nejčastěji se s drogou setkali dotazovaní se základním vzděláním. Nejčastěji nabízenou drogou byla marihuana.

Je zarážející, že první opilost udává 2,3% respondentů, a to relativně nízkého věku 11 let. Podle výzkumu do věku 16 let již bylo 68,40 dětí a dospívajících prvně opilých. Smutnou skutečností je skokový nárůst užívání drog u středoškoláků ve věku 17 – 18let, kdy oproti

roku 1994 byl pro marihuanu zjištěn nárůst o 29%, pro pervitin byl nárůst o 177%, a heroin dokonce o 544%, dále jsou zde zastoupeny LSD o 28% a kokain o 36% (Koukolík, Drtilová, 2006, s. 225).

Bohužel vysoce roste pravděpodobnost, že dospívající chlapci se v kombinaci špatné školní docházky a užívání drog během dalších deseti let dopustí nějakého násilného trestného činu, což potvrzují výzkumy (Koukolík, Drtilová, 2006, s. 228).

V roce 2014 proběhl v Brně dotazníkový průzkum na téma Zneužívání návykových látek na základních a středních školách v Brně. Byly zde zastoupeny všechny typy středních škol, včetně konzervatoře. Čtyřletá gymnázia, střední odborná učiliště a střední odborné školy mají skoro shodnou výši vyjádření v procentech v otázce vlastní zkušenosti s návykovou látkou, kde se pohybují v rozmezí 82,3% až 85,6%. Opět se potvrdila data z výše uvedeného výzkumu z roku 1998, nejčastější vyzkoušené návykové látky jsou cigarety, alkohol, marihuana. U dalších látek, jako jsou LSD, Pervitin, Extáze, Lysohlávky, těkavé látky, se první zkušenost objevuje mezi 15 až 17 rokem, tedy rokem přechodu na střední školu (Mládež a drogy, statistika 2014, JMK).

Nejčastější zastoupení kuřáků je ve věkové kategorii 16 až 19 let, kdy 21,07% kuřáků kouří denně (Mládež a drogy, statistika 2014, JMK, s. 24).

6.3 Internet, videohry

U hraní her může dojít k závislosti a podle Světové zdravotnické organizace WHO je závislost na hraní počítačových her zařazena do mezinárodní klasifikace nemocí jako zvláštní položka. Mezi hlavní znaky jak lze rozeznat závislost patří:

- hráče baví hra dlouhodobě;
- hráč zanedbává nejen hygienu, jídlo, ale i učení a práci;
- opadá zájem o reálné vztahy, naopak stoupá zájem o vztahy vytvořené přes internet;
- nutkavé myšlenky na hru a hraní;

- u hráče opadá zájem o okolní dění a skutečný svět;
- může se u hráče projevit nervozita, pokud nemá přístup k internetu;
- poruchy spánku (20. 6. 2018, Novinky).

6.4 Špatný prospěch žáka a chybně zvolený obor

Špatný prospěch žáka může pramenit z několika příčin od specifických poruch učení, přes neschopnost rodičů žákovi pomáhat s učením, nevhodných stylů učení, neschopnost umět se učit a dalšími faktory. Vždy je rizikový přechod žáka ze základní školy na střední, kdy na střední škole se mění styl výuky a žák je odkázán častěji na vlastní schopnosti se vzdělávat a samostatnost.

Dalším faktorem je chybně zvolený obor, který může mít několik příčin, např. obor vybírají rodiče za žáka, žák si zvolí špatnou úroveň školy, žák má jiné představy o oboru.

Nesmím zapomenout ani na předchozí odchody ze školy. Pokud žák jednou školu opustí, je pravděpodobné, že se takové jednání bude opakovat. Čím je větší pauza mezi odchodem a návratem do školy delší, tím se zvyšuje riziko neúspěchu (Trhlíková, 2015, s. 19- 21).

V letech 2015 až 2018 bylo provedeno šetření, zmapování vzdělávání počínaje volbou střední školy a oboru přes hodnocení spokojenosti s dosaženým vzděláním až k jednotlivým aspektům úspěšnosti vstupu na trh práce. Sběr dat byl uskutečněn dotazníkovým šetřením, kde bylo sesbíráno 1169 dotazníků (návratnost 16,2%) a 222 (19%) vzorku bylo absolventů oboru H, 22 (1,9%) kategorie L0 a 925 (79,1%) absolventů středního vzdělávání s maturitní zkouškou. Nejkomplexnějším hodnocením dosaženého vzdělání na střední škole se stala otázka, zda by si absolventi zopakovali volbu svého oboru a úrovně vzdělávání. 736, % absolventů středního vzdělávání s maturitní zkouškou by si možnost zvolilo, zatímco v kategorii absolventů učebních oborů by si tuto možnost zvolilo jen 60,6% (Pedagogika, roč. 69, č. 2, s. 238- 251).

7 Identifikace žáků ohroženými předčasnými odchody

Pokud se u žáka vyskytují nějaké rizikové faktory, je vhodné mu začít věnovat zvýšenou pozornost. Podle Trhlíkové se rodiče nebo samotní žáci se svými obtížemi, které mohou být finanční, rodinné, osobní a další, neobracejí. Velmi vhodné je využití tzv. metod plošného vyhledávání potenciálně problematických žáků:

- Mapování klimatu ve třídě. Zde se využívají různé sociometrické metody, umožní nám lépe porozumět dění ve třídě.
- Protidrogová prevence – jejímž hlavním cílem je zabránění užívání, nebo alespoň minimalizování konzumace drog. Ve školách se konají s touto tematikou různé besedy, dotazníkové šetření, akce spojené např. s využitím vyhledávání drog u žáků v rámci cvičení různých složek, jako např. policie, vojska. "
- Screening v rámci adaptačního kurzu, kde se využívají různé psychosociální hry a metody zážitkové pedagogiky.
- Dotazníkové šetření pro nově nastupující žáky.

Mezi další identifikace patří: individuální způsoby vyhledávání ohrožených žáků. Ta zahrnuje tyto metody:

- Preventivní individuální rozhovory školního psychologa, nebo výchovného poradce se žáky. Zde je nutná důvěra žáků i rodičů a otevřená komunikace. Bohužel řada žáků s finančními nebo rodinnými problémy tuto pomoc nevyhledá. Velkou výhodou je, že žák má možnost se s psychologem nebo poradcem seznámit v klidovém období a pak se samozřejmě zvyšuje šance na ochotu dalšího vyhledání pomoci.
- Možnost žáků se individuálně obrátit na školního psychologa nebo výchovného poradce. Školy tuto službu nabízejí většinou zcela standardně. Prvotní impulz musí dát žák. Je tedy vhodné, když se daří poradenským pracovníkům ve školách navazovat a udržovat kontakt se žáky od počátku jejich studia.
- Schránky důvěry. Žáci opět musí mít důvěru v poradenství ve škole.
- Pohovory se žáky vybranými na základě upozornění učitelů. Samotní učitelé by si měli všimnout u žáků například zhoršení prospěchu, nekázeň, zvýšenou absenci. Tato metoda je nejčastější a využívá ji běžně 66% škol (Trhlíková, 2015, s. 21-23).

8 Motivace žáků k dokončení studia

Podle Čápa motivaci chápeme „jako souhrn hybných momentů v osobnosti a v činnosti: souhrn toho, co člověka pobízí, aby něco dělal, nebo co mu v tom zabraňuje“ (Čáp, 2001, s. 145).

8.1 Finanční motivace

Na první pohled se tato motivace může jevit jako nestandardní, ale pro mnoho rodin je studium jejich dítěte finančně značně zatěžující a finanční motivace se může stát dobrým nástrojem podpory.

- Stipendia poskytována z rozpočtů krajů. Tato stipendia jsou nejčastěji poskytována u oborů, které jsou v rámci pracovního trhu nedostatkové. Stipendium má své podmínky vyplácení, mezi které patří: nulová neomluvená absence, nezhoršená známka z chování, úspěšné ukončení ročníku.
- Stipendia nebo úlevy poskytnuté firmou. Na základě smluvních podmínek jsou zejména žáci ze sociálně slabšího prostředí finančně podporováni během studia a získávají i perspektivu budoucího uplatnění v dané firmě.

8.2 Životní a profesní vzory

Škola pořádá besedy s úspěšnými absolventy. Úspěšní žáci jsou medializováni například na webových stránkách školy, tisku. Žáci absolvují některé odborné praxe ve firmách, kde se setkávají s odborníky v daných oborech a s jejich konkrétními pracovními výsledky.

8.3 Zahraniční stáže a brigády

Žáci na zahraničních stážích rozvíjejí své jazykové dovednosti, ale zároveň je to vede k samostatnosti, odpovědnosti, sebedůvěře.

Organizace, které se těmito projekty zabývají, jsou například ERASMUS+;IAESTE; AIESEC; ELSA.

8.4 Žákovské soutěže

Ze šetření v roce 2013 tuto možnost využilo pravidelně 72% škol a 25% škol občas. Žáci v rámci soutěží předvádějí získané znalosti a dovednosti a dochází k porovnávání s ostatními školami (Trhlíková, 2015, s. 24-25).

9 Nástroje řešení problémů žáků

Jaké škola využije nástroje v řešení problémů žáků aktuálně ohrožených odchodem ze školy, samozřejmě závisí na dalších faktorech, mezi které patří: Co škola nabízí a umí vyřešit v rámci těchto problémů a identifikace problému konkrétního žáka.

9.1 Řešení v rámci školy

- Pomoc školního psychologa
- Pomoc speciálního pedagoga
- Pomoc výchovného poradce
- Pomoc metodika prevence
- Pomoc třídního učitele
- Pomoc pedagoga - učitel, vychovatel, asistent pedagoga

Škola v rámci svých kompetencí může žáku nabídnout:

- Pohovory se žákem, případně rodiči
- Doučování, případně individuální konzultace
- Přestup do jiného oboru, například lehčí obor, nebo obor jiného zaměření
- Opakování ročníku
- Přerušování studia
- Individuální vzdělávací plán
- Pomoc při řešení krizových sociálních situací žáka ve spolupráci s příslušnými orgány.

Na Slovensku je zákonem č. 248/2008 Z. z. ukotvena další profese působící v rámci školy, a to „Školský sociálny pedagog“, jde o novou profesi, která není ukotvena ani v České a ani v Polské republice. Bohužel ani po více jak deseti letech působení není problematika školního sociálního pedagoga dostatečně rozpracovaná v rovině teoretické, metodologické

ani metodické. V letech 2014 až 2015 proběhl monitoring problému sociálních pedagogů na školách, který ukázal absenci profesního standardu jako závažný problém. Sociální pedagogové byli často na školách využiti jako pedagogičtí asistenti, dozor na chodbách, suplenti v hodinách apod. Na Slovensku proto proběhly výzkumné úlohy VEGA a KEGA, které se zaměřily:

- Profesní kompetence sociálního pedagoga v oblasti prevence sociální patologie u dětí a mládeže.
- Preventivní sociálně – výchovnou práci na základních a středních školách.
- Spolupráci veřejné zprávy se školami v oblasti prevence sociálně - patologických jevů.
- Vzdělávání školních sociálních pedagogů.

Profesní standart byl vypracován a od roku 2017, je zveřejněný na stránkách MŠVV a Š a v Pokynu ministra č. 39/2017. Problémem stále je, že tento standard není do dnešních dnů dostatečně využíváný, respektive sociální pedagogové o něm často ani neví (Sociální pedagogika, 2019, s. 60-64).

9.2 Řešení mimo školu

- PPP (pedagogicko-psychologické poradny). Školy s poradnami spolupracují, ale zadavatel zakázky v poradně musí být vždy samotný žák, nebo jeho zákonný zástupce. Dále realizují preventivní opatření a koordinují školní metodiky prevence.
- SPC (speciální pedagogická centra) zaměřují se na žáky se zdravotním znevýhodněním, včetně metodické podpory škol.
- Střediska výchovné péče, která zajišťují intervenci i zákonným zástupcům nebo škole.
- Klinický psycholog
- Psychiatr (Tillner, 2013, s. 6).

9.3 Opatření Evropské unie

V červnu 2011 přijala Rada pro vzdělávání EU „Doporučení v rámci opatření ke snížení počtu předčasných odchodů ze vzdělávání“, jedná se o komplexní strategii proti předčasným odchodům.

9.3.1 Dánsko

Zde se uplatňuje více strategií zaměřujících se na prevenci, intervenci a kompenzaci. Prevence klade důraz na Centra poradenství pro mládež (Zuth Guidance Centres) a kariérové poradenství. Každý žák má svého mentora, který mu pomáhá s další vzdělávací dráhou. V rámci kompenzačních opatření jsou poskytovány školní kurzy pro studenty, kteří nemají zajištěnou vlastní praxi. Patří sem mimo jiné i programy fast track pro dospělé, které motivují dospělé, pokud se vrátí do školy, tak pobírají minimální mzdu.

9.3.2 Irsko

Zde platí od roku 2000 zákon Edukation (Welfare) Act, který si klade za cíl, aby všechny děti ve školním věku skutečně chodily do školy. Mezi jiné sem patří vládní Národní strategie proti chudobě (NAPS) a Sociální dohoda o partnerství se zabývající zvýhodněním ve vzdělání.

9.3.3 Rakousko

Rakousko zaznamenává podíl předčasných odchodů ze vzdělávání v roce 2020 7,6%. V roce 2012 zde vznikla Národní strategie, která je zaměřena na odbornou přípravu a poradenství. Jedná se například o zlepšování výukového prostředí, aplikace moderních metod a přístupů k včasné identifikaci žáků v ohrožení. Hlavní rakouskou strategií je posílení spolupráce mezi školami a státními subjekty, aby účinně oslovovaly studenty.

9.3.4 Španělsko

Patří mezi země s nejvyšší mírou předčasných odchodů, v roce 2012 dosáhlo 24,9%. V roce 2008 byl přijat ministerstvem školství Plán ke snížení předčasných odchodů ze vzdělávání. Některé regiony poskytují osobám bez kvalifikace finanční dotace, aby se vrátily ke studiu na středních školách.

9.3.5 Velká Británie

Míra předčasných odchodů ve Velké Británii činila 13,6%, a tím patřila v rámci EU mezi vyšší. Předčasnými odchody ze vzdělávání se ve Velké Británii na centrální úrovni zabývá Department for Education and Employment (DfEE). Toto ministerské oddělení vzniklo v roce 2010. Stará se o vzdělávání a služby pro děti a mládež a funguje jako poradní orgán pro školy. Vzdělávací systém ve Velké Británii vyniká svojí kvalitou, podle studie OECD (PISA). Míra investice se promítá do kvality zázemí, platy učitelů jsou zde vysoce nadprůměrné, věk učitelů je ve Velké Británii v porovnání s EU nízký. Téměř padesát procent učitelů je mladších 40 let. Naproti tomu počet hodin výuky na středních školách (703 hodin) je vyšší než průměr OECD (658 hodin) a velikost tříd rovněž patří mezi největší. Existuje zde typ škol, tzv. nezávislé internátní školy, které vykazují výborné standardy výuky, zázemí a podpory studentů. K dalším úspěchům školství patří míra předčasných odchodů ze vzdělávání imigrantů, která oproti domácím občanům vykazuje nižší hodnoty (11%).

V roce 1997 přijal vzdělávací zákon ve Velké Británii (Education Act 1997) tzv. jedinečné číslo žáka, pod kterým se skrývají anonymní detaily žáka a jeho vzdělávací úspěchy. Studenti si ve Velké Británii mohou vybírat mezi různými předměty, ale i různými úrovněmi požadavků v rámci předmětu. V Anglii probíhá nové opatření, které se týká zvýšení povinné školní docházky na 18 let.

Mezi úspěšné iniciativy patří přídavky na vzdělání. Fond „16 to 19 Bursary Fund“ poskytuje pomoc při platbě za náklady spojené se vzděláváním, pokud je žák ve věkové hranici 16 až 19 let (Tillner, 2013, s. 10-20).

9.4 Souhrnné poznatky z mezinárodního prostředí

- Současná problematika předčasných odchodů je spojována s nezaměstnaností a ekonomickými dopady;
- Požadavky zaměstnavatelů se mění a rostou;
- Nekvalifikovaní stále hůře nalézají uplatnění;
- Strategie Evropy 2020;
- Vyšší riziko nedokončení vzdělávání se týká více mužů, etnických menšin a žáků z rodin s nízkou úrovní vzdělávání, socioekonomickým statutem;
- Některé země řeší tuto problematiku komplexně, jiné jednotlivými legislativními rámci;
- Většina zemí připravila a realizuje své Národní plány (Tillner, 2013, s. 26-27).

9.5 Faktory úspěchu v mezinárodním prostředí

9.5.1 Preventivní opatření

- Zajišťování kvality vzdělání
- Inkluze a kariérové vzdělávání
- Identifikace žáků v ohrožení
- Služby žákům a rodičům v případě vysoké absence
- Vztahy školy, rodiny a komunity
- Ochrana dětí a mládeže na lokální úrovni
- Celostátní databáze žáků a studentů
- Tvorba doporučení a pokynů pro školy
- Prostupnost vzdělávacího systému
- Pestrost vzdělávacích cest, tvorba programů
- Zvyšování délky povinné školní docházky
- Zlepšování výukového prostředí
- Zavádění vzdělávacích standardů
- Zajištění kvality vzdělávání

- Důraz na předškolní vzdělávání, zvýšený počet mateřských škol
- Rozvoj gramotnosti, včetně jazykové, matematické a odborné.

9.5.2 Intervenční opatření

- Služby kariérového poradenství
- Psychologická pomoc, případně konzultace
- Posílení služeb studentům
- Boj proti absenci ve školách
- Zajišťování volnočasových aktivit
- Flexibilnější přístup pedagogů
- Diversifikace kurikula studentům nad 16 let
- Individualizace výuky
- Tutorování (dohled, vedení) nad rámec stanovených hodin
- Vznik nevládních organizací zaměřených na pomoc mladým lidem
- Využívání sociální sítě ve výuce

9.5.3 Kompenzační opatření

- Školy a programy druhé šance
- Přechodové a přípravné vzdělávací kurzy
- Zkrácené programy pro dospělé
- Finanční dotace
- Granty
- Minimální mzda při studiu
- Certifikáty klíčových kompetencí
- Podpora v hledání zaměstnání
- Zatraktivňování škol a výuky
- Partnerství mezi školami a sociálními partnery
- Posilování vztahů školy s rodinou, komunitou
- Aktivity na lokální úrovni (Tiller, 2013, s. 27-28).

10 Úvod

Empirický výzkum jsem založila na různých technikách sběru dat (Maňák, 2005 s. 29). Použila jsem dotazníkové šetření a dále vycházela z kvantitativních dat ze školní matriky, kde jsem se snažila jednotlivé kategorie v závěrečné zprávě spolu provázat. Položila jsem si dvě hypotetické otázky:

- 1. Je přímá souvislost mezi vzděláním rodičů a odchodovostí žáků ze středního vzdělávání?**
- 2. Ukončují nejčastěji předčasně vzdělávání žáci středních odborných škol?**

Dále se pro mne staly stěžejní otázky:

- 1. Jaká konkrétní opatření by pomohla podle pedagogů ke snižování odchodů žáků ze středního vzdělávání?**
- 2. Kdo pomáhal žákovi s výběrem studijního oboru, školy?**

10.1 Kvantitativní výzkum

Podkladem jsou data, která jsem získala ze školní matriky. Školu navštěvuje, jak již bylo uvedeno, v teoretické části každoročně cca 1400 žáků.

Oslovila jsem pro porovnání další školy v našem regionu. Konkrétně jedno gymnázium; střední školu, která nabízí pouze maturitní obory; střední školu, kde se vyučují maturitní, učební obory a součástí je gymnázium. Každá škola pro odchody žáků má upravenou vnitřní evidenci, z které se dají vyčíst další údaje, jako například důvody odchodů, přestupy na jiné školy. Z mého pohledu jsou nejdůležitější důvody ukončení vzdělávání. Pokud budou skutečné důvody dobře zmapovány, mohou být nastavena opatření, která budou tyto důvody eliminovat.

10.2 Školní rok 2018/2019

10.2.1 Gymnázium Kadaň

Ve školní roce 2018/2019 nedošlo ani k jednomu předčasnému ukončení vzdělávání

10.2.2 Střední škola průmyslová stavební a Obchodní akademie Kadaň

Zanechání studie celkem – 17 žáků.

Ročník	1.	2.	3.	4.	CELKEM
Počet odchodů	8	3	5	1	17

Střední škola u všech odchozích eviduje přestup na jinou školu, to znamená, že nikdo nezanechal studia a nevstoupil na trh práce, nebo se nechal zaevidovat na úřadu práce, všichni žáci nastoupili na další školu, nemůžeme tedy z tohoto důvodu mluvit o úplném zanechání studia.

Důvody ukončení studia na škole

1. Nevládnutí učiva

10.2.3 Gymnázium a střední odborná škola Podbořany

Škola nedala podklady nových nástupů, proto nelze vyčíst kolik žáků zanechalo vzdělávání, ale opět lze z údajů vyčíst, že pro gymnázium jsou počty odchodů zanedbatelné. Největší pohyb lze vysledovat u žáků učebních oborů.

Důvody ukončení studia

Mezi nejčastější důvody ukončení škola zmiňuje

1. Dosažení plnoletosti
2. Nevládnutí učiva

			31. 08. 2019 (včetně absolventů)
	01. 09. 2018	30. 09. 2018	
Učební obory s výučním listem	296	299	263
Obory zakončené maturitní zkouškou	123	123	99
Gymnázium	134	133	131
CELKEM	553	555	493

10.2.4 Střední škola technická, gastronomická a automobilní Chomutov

Ve školní roce 2018/2019 otevřela škola 28 oborů, z toho bylo 5 oborů zakončených maturitní zkouškou a zbytek, tedy 23 oborů zakončených výučním listem s různými nároky obtížnosti. Škola nabízí jeden nástavbový obor - podnikání, který navštěvují žáci s již ukončeným středním vzděláním, kde forma výuky probíhá distančně.

Počty žáků

	1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník	CELKEM
Učební obory s výučním listem	376	314	273	0	963
Obory zakončené maturitní zkouškou	71	83	58	78	290
Celkem – denní forma studia	447	397	331	78	1253

Nástavbové studium	34	19	28	0	81
CELKEM ŽÁKŮ	1334				

Zdroj: VÝKAZ o střední škole podle stavu k 30. 09 2018

Důvody ukončení studia

Škola podrobně eviduje důvody k ukončení studia.

Důvod ukončení studia	1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník	CELKEM
Přestup na jinou školu	32	5	1	1	39
Těhotenství, péče o dítě	1		1		2
Nástup do zaměstnání	1	1	3		5
Rodinné důvody	3	4	2		9
Nezájem o obor – zanechání na vlastní žádost	75	32	20	6	133
Finanční důvody	1	1			2
Zdravotní důvody	1		1		2
Stěhování	1	1			2
Přerušování studia	2	3			5
§68 ŠZ - vyloučení	18	5	10	1	34
Celkem ukončeno	135	52	38	8	232

Zdroj podklady školní matriky k 31. 08. 2019

10.3 Školní rok 2019/2020

10.3.1 Střední škola technická gastronomická a automobilní

Z výkazu o střední škole rok 2019 lze vyčíst, že ve školním roce 2019/2020 bylo otevřeno celkově 27 oborů, z toho 5 zakončených maturitní zkouškou. V nabídce stále zůstává jeden obor zakončený maturitní zkouškou, primárně určen pro absolventy učebních oborů – podnikání a praktická škola dvouletá. Oproti školnímu roku 2018/2019 škola již neotevřela obor - zahradnická výroba.

Počty žáků

	1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník	CELKEM
Učební obory s výučním listem	430	273	253	0	956
Obory zakončené maturitní zkouškou	76	50	57	58	241
Celkem – denní forma studia	506	323	309	58	1196
Nástavbové studium	0	13	15	0	28
CELKEM ŽÁKŮ	1224				

Zdroj: VÝKAZ o střední škole podle stavu k 30. 09 2019

Důvody ukončení studia k datu 31. 01. 2020

Důvod ukončení studia	1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník	CELKEM
Přestup na jinou školu	31	3	3	0	37
Nezájem o obor – zanechání na vlastní žádost	50	19	11	6	86
Přerušování studia	2				2
§68 ŠZ - vyloučení	20	3	4		27
Celkem ukončeno	103	25	18	6	152

Zdroj podklady školní matriky k 31. 01. 2020

Data z roku 2019 a 2020 nám ukazují, že nejčastějším důvodem je nezájem o obor a žáci ukončují studium na vlastní žádost, nebo neploletí žáci na žádost zákonného zástupce.

Naše škola na základě těchto dat, aby snížila počty předčasných ukončení studia, zavedla opatření: žák má v prvním ročníku možnost během září až listopadu přejít bez vyšších komplikací na jiný obor v rámci školy a z mé praxe je toto opatření relativně často využíváno.

Oproti odborné škole nabízející pouze maturitní obory je málo žáků, kteří přestupují na jinou školu.

10.4 Dotazníkové šetření

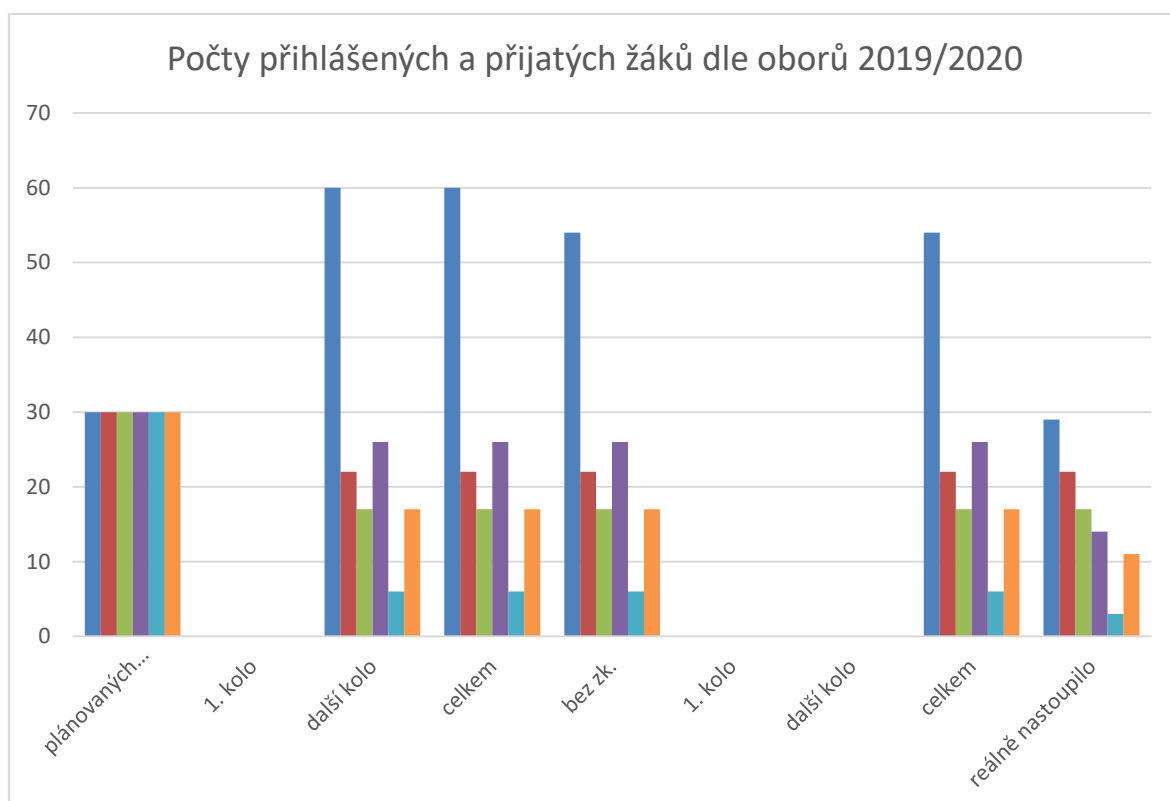
10.4.1 Dotazník pro nově nastupující žáky

Pro školní rok 2019/2020 jsem v zájmu svého šetření sestavila dotazník pro nově nastupující žáky na středisko Kadaň. Důvodem těchto dotazníků bylo vysledovat, zda

skutečně vzdělání rodičů hraje tak vysokou roli, jak se prezentuje. Z tohoto důvodu dotazník byl adresný, poté jsem sledovala odchody žáků až k datu 31. 01. 2020. Dalším aktuálním tématem bylo pro mne na základě čeho, a jak se žáci základních tříd rozhodují ke studiu, volí si obory vzdělávání, kdo je skutečně jejich rádce a z jakých zdrojů čerpají. Narážím zde na smysl a účinnost různých akcí typu výstavy škol a další.

Ve školní roce 2019/2020 se na středisku Kadaň otevíralo konkrétně 6 oborů, všechny obory byly učební zakončené výučným listem. Skutečně nastoupilo k 1.9.2019 96 žáků do prvních ročníků, z toho dotazník vyplnilo celkem 84 žáků.

Dotazník tvořilo celkem 5 uzavřených otázek a identifikace žáka.

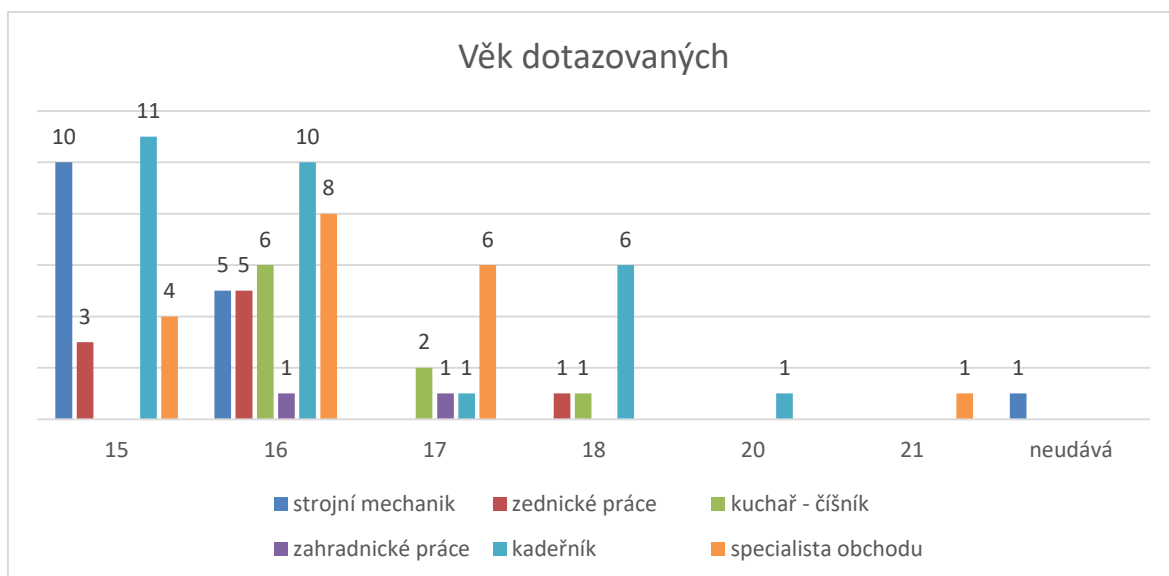

Vyhodnocení dotazníku

Dotazník jsem pojmenovala: **Volba školy a studijního oboru**

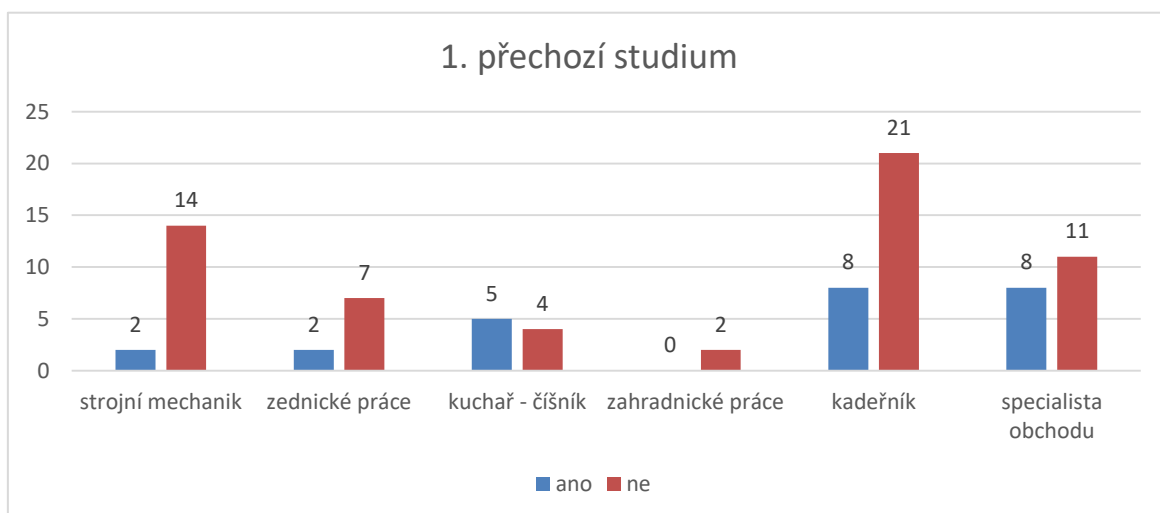
Identifikaci žáka, jméno, obor a věk

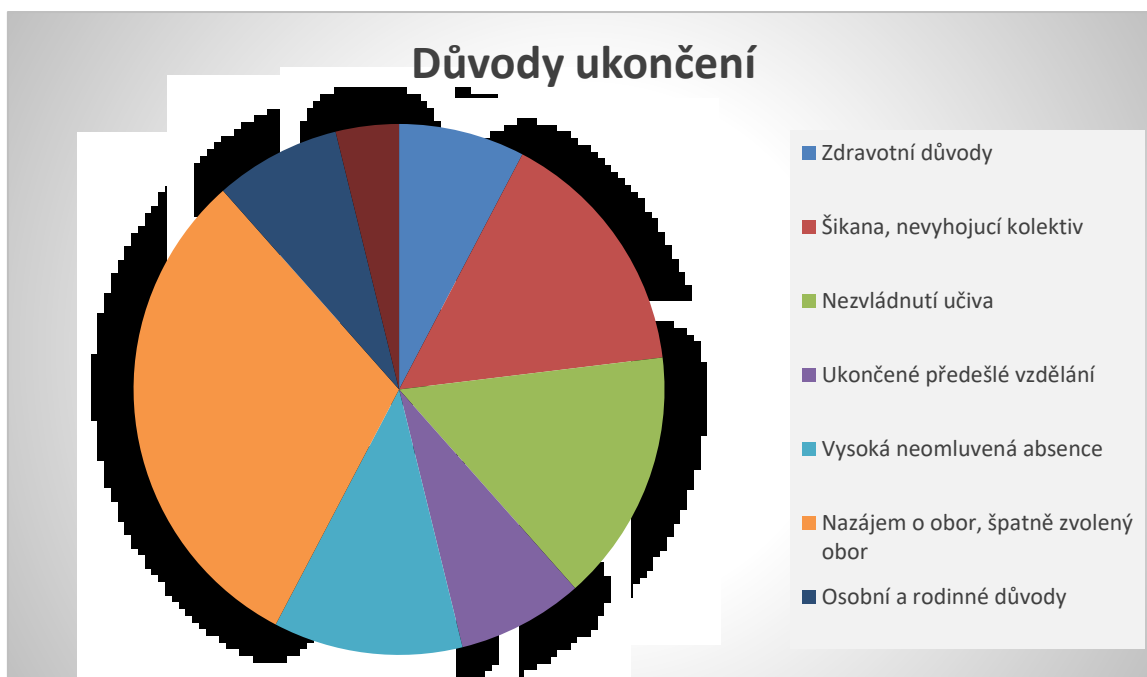
Z přehledu vyplývá, že nejvíce žáků se pohybuje ve věkové hranici 15 až 16 let, jde tedy nejčastěji o žáky s ukončenou povinnou školní docházkou.

Předchozí studium

Další otázkou byl odkaz na předchozí studium na střední škole a důvod ukončení, pokud žák již studoval.

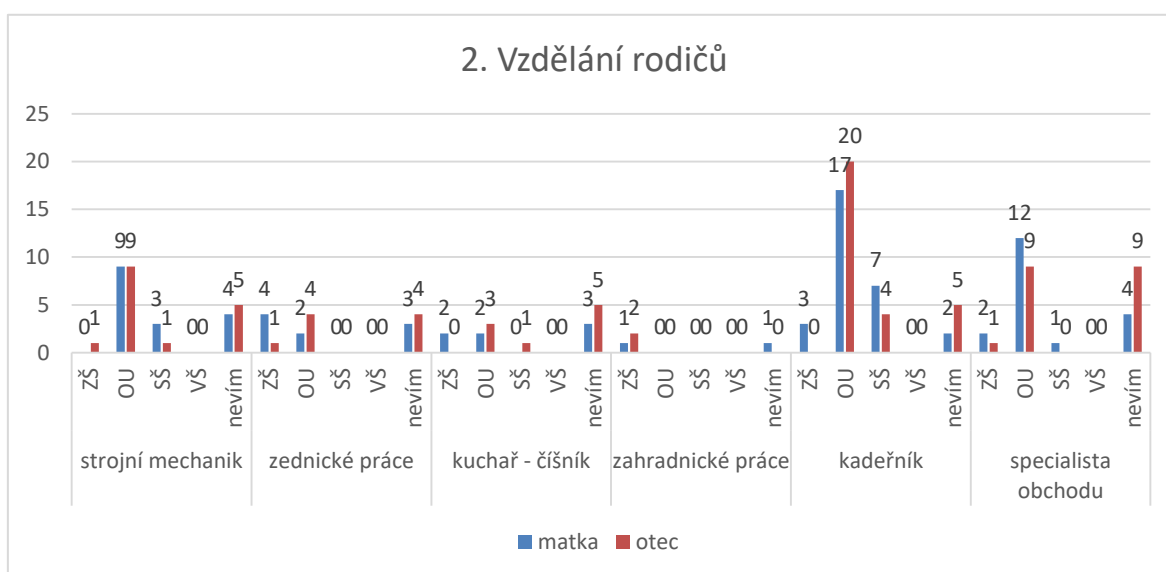

Důvody předčasného ukončení předchozího studia

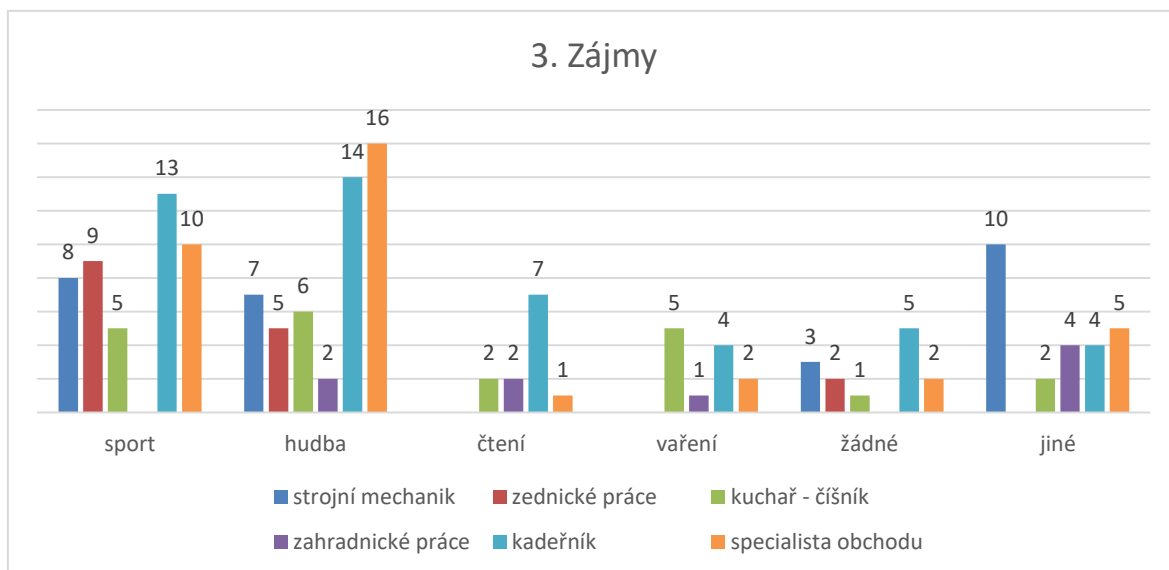
Z dat vyplývá, že nejčastějším důvodem ukončení vzdělávání je nezáměr o obor – špatně zvolený obor. Škola nabízí žákům prvních ročníků možnost během září až listopadu přecházet mezi jednotlivými obory, pokud žák zjistí, že volba oboru nebo nezvládnutí učiva by vedlo k předčasnému zanechání studia.

Vzdělání rodičů

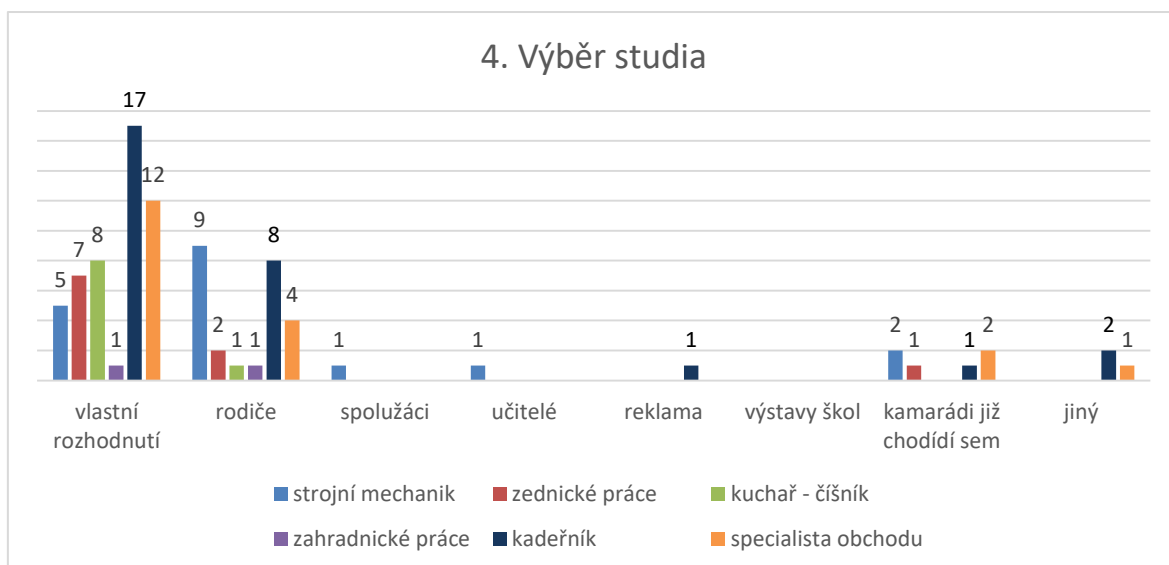
Z odpovědí žáků vyplynulo, že často neví jaké vzdělání má jeden z jejich rodičů, častěji je tento případ u otců z čehož lze odvozovat, že děti často žijí ve společné domácnosti s matkou. Celkem 12 dotazovaných žáků neví, jaké vzdělání mají oba rodiče současně. V dotazníku se nevyskytl ani jeden rodič s vysokoškolským vzděláním.

Zájmy žáka

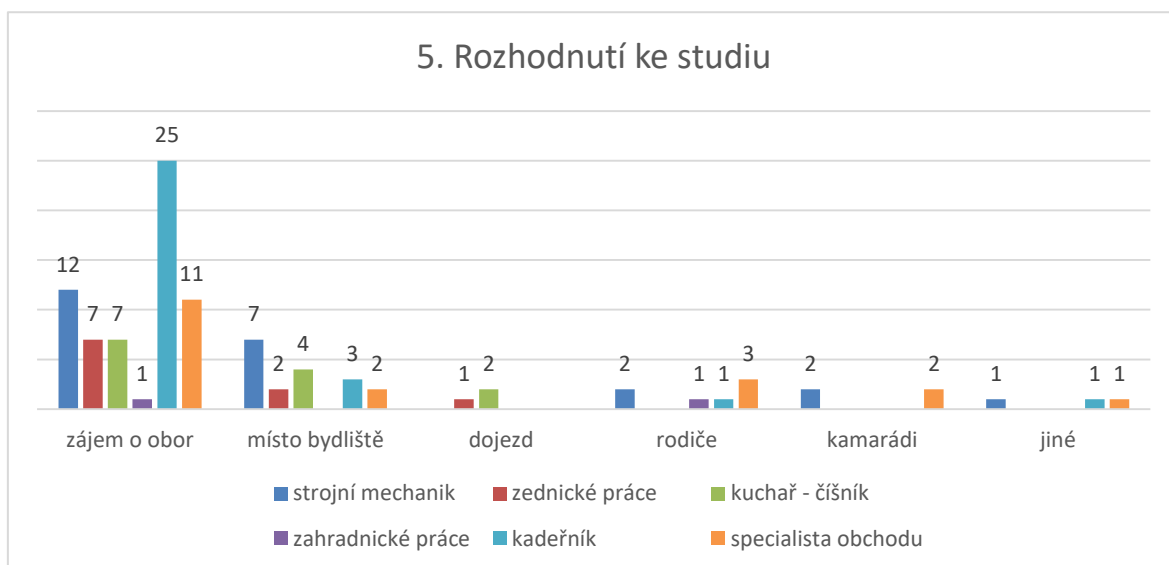
V této kategorii nevíce bylo zastoupeno: hudba, sport, vaření, čtení a v kategorii jiné se objevovaly zájmy typu: zpěv, psaní, hry na PC, práce se dřevem, auta – motorky, kreslení, dobrovolní hasiči, 13 žáků z 84 odpovědělo, že nemá žádné zájmy.

Výběr studia

Otázka „Kdo Vám pomohl s výběrem oboru, který studujete“, byla uzavřená, ale přesto žáci zde mohli napsat jinou alternativu, než byla nabídnuta. Nejčastěji, jak z dotazníku vyplývá, se žáci rozhodli na základě vlastního uvážení.

Rozhodnutí ke studiu

.Poslední pátá otázka „*Co rozhodlo o Vašem studiu na této škole*“ byla opět s možnostmi odpovědí, nejčastěji žáci uvedli zájem o obor a dalším rozhodujícím faktorem byla škola v místě bydliště.

10.4.2 Závěr dotazníkového šetření pro žáky

Nejčastějším důvodem ukončení předešlého vzdělávání je nezájem o obor, nebo špatně zvolený obor.

Vzdělání rodičů bylo pro mne největším překvapením, a to z důvodu, že celkem 45 žáků, tedy 54% neví, jaké má vzdělání alespoň jeden z rodičů. 17 žáků uvedlo u vzdělání matky, že neví, a 28 žáků neví vzdělání otce, z tohoto počtu 12 žáků u vzdělání rodičů odpovědělo shodně u matky i otce nevím. Nejčastěji mají rodiče střední vzdělání s výučním listem a ani jeden nemá vysokoškolské vzdělání.

Zájmy a záliby podle dotazovaných byly celkem hodně zastoupeny, nejčastěji hudba a sport, pouze 13 žáků z celkového počtu dotázaných uvedlo, že nemá žádné záliby a zájmy.

Na otázku týkající se výběru oboru, který nyní studují, respondenti nejčastěji odpověděli, že se jednalo o vlastní rozhodnutí, pouze okrajově zmínili rodiče a kamarády, kteří již školu navštěvují. Reklama, výstavy škol, učitelé neměli skoro žádný vliv na jejich rozhodnutí. V našem okrese, tedy Chomutově, se každoročně pořádá velká výstava škol, kterou povinně navštěvují žáci osmých a devátých tříd základních škol. Prezentují se zde školy nejen z regionu Chomutov, ale i z dalších krajů. Z dotazníkového šetření vyplývá, že by bylo možná dobré provést nějaké další šetření zaměřené na tuto akci, které by obhájilo její smysl a význam.

Poslední dotazníková otázka směřovala k tomu, co skutečně vedlo žáka k rozhodnutí o studiu daného oboru, opět ho nejčastěji vedl zájem o obor, za druhé škola v místě bydliště, samozřejmě dojezdová vzdálenost hraje významnou roli.

Dotazníkové šetření mělo za další úkol zjistit provázanost vzdělání rodičů s odchodem žáka ze středního vzdělávání. 1. pololetí školního roku 2019/2020 jsem sledovala jmenovitě odchody žáků ze střední školy, konkrétně ze střediska Kadaň.

Měsíc/rok	Celkový počet odchodů	Z toho 1. ročník	Vyplnilo dotazník
Září/ 2019	12	7	4
Říjen/ 2019	9	5	3
Listopad/ 2019	9	6	2
Prosinec/ 2019	5	3	2
Leden/2020	8	4	3
CELKEM	43	25	14

Ze šetření vyplynulo, že 4 žáci uvedli u vzdělání rodičů nevím v obou případech, jak u otce, tak i matky. 9 žáků uvedlo u rodičů nejvyšší dosažené vzdělání vyučen a jeden žák uvedl základní vzdělání u obou rodičů. V takto nízkém počtu nelze dosledovat přímou souvislost vzdělávání dětí a nejvyššího dosaženého vzdělání rodičů, lze se jen domnívat, že nízké vzdělání rodičů velmi málo motivuje žáka k ukončení vzdělání.

13 dotázaných uvedlo v kolonce zájmy a záliby nějakou činnost, pouze jeden uvedl žádné. Všichni shodně uvedli, že rozhodnutí ke studiu učinili vlastním rozhodnutím a kritériem nástupu na konkrétní obor byl jejich zájem.

10.4.3 Dotazník pro pedagogy

Ve svém výzkumu jsem se snažila zachytit činnost a postoje pracovníků školy k problematice předčasných odchodů žáků ze vzdělávání. V rámci šetření jsem se rozhodla pro dotazník v kombinaci otevřených a uzavřených otázek, krátké empirické šetření. Pro každou cílovou skupinu jsem využila pozměněnou formu dotazníku. Předpokládám, že ředitel školy bude více uvažovat o ekonomickém dopadu než třídní učitel, který pracuje se samotnými žáky a ekonomiku školy sleduje více méně z povzdáli. Problémem bylo vybrat otázky, které by vypovídaly o fungování a postoji jednotlivých pracovníků školy. Jak jsem

již uvedla v úvodu, stěžejní se pro mne stala otázka - navrhovaná konkrétní opatření, která by skutečně podle Vás řešila problém předčasných odchodů žáků ze středního vzdělávání.

Výběr respondentů

V rámci svého šetření jsem se zaměřila na pedagogické pracovníky, kteří mají ještě další roli v rámci své činnosti, tedy ne pouze učitelství. Nezačlenění samotných učitelů do výzkumu nebyl nijakým záměrem, šlo pouze o zúžení skupiny z důvodu zjednodušení šetření a zjištění postojů pedagogických pracovníků, kteří jsou do problému předčasných odchodů žáků nejvíce zainteresovaní. Dalším faktorem výběru respondentů byl samotný okruh otázek. Rozdělila jsem pedagogické pracovníky do tří skupin:

1. Ředitel školy a jeho zástupci na pozici vedoucí středisek
2. Výchovné poradce, metodiky prevence a kariérové poradce
3. Třídní učitele

Sestavení dotazníku

Při sestavování dotazníku jsem řešila několik otázek. Budu pokládat pouze uzavřené otázky? Pro vyhodnocení by byly samozřejmě nejjednodušší, ale mohly by být návodné. Přiklonila jsem se nakonec ke kombinaci otevřených a uzavřených otázek, kdy otevřené otázky dominují a já je porovnávám v závěru s opatřeními, která jsou úspěšná v mezinárodním prostředí. Kolik otázek bude vypovídajících? Pro každou skupinu jsem vytvořila dotazník s pěti otázkami, konkrétně zaměřenými na skupinu respondentů.

Pro první skupinu, ředitel školy a jeho zástupci na pozici vedoucí středisek, jsem zvolila tyto otázky:

1. Mají předčasné odchody žáků ze středního vzdělávání ekonomický dopad na školu?
2. Vyhledávají žáci Vaši pomoc v případě řešení svých problémů, nebo obracejí se na Vás rodiče těchto žáků, pokud ANO, z jakých důvodů se obracejí přímo na Vás?

3. Jaká opatření (preventivní, intervenční, kompenzační) jsou podle Vás skutečně účinná ke snižování počtu žáků odcházejících předčasně ze středního vzdělávání v rámci Vašich pravomocí?
4. Zavedení jakých opatření by skutečně podle Vás řešilo problém předčasných odchodů žáků ze středního vzdělávání?
5. Ovlivňují podle Vás předčasné odchody žáků pohled veřejnosti na školu, pokud ANO, jak se to projevuje?

Druhá skupina, výchovní poradci, metodici prevence a kariéroví poradci, dostala dotazník s níže uvedenými otázkami:

1. Vyhledáváte jedince ohrožené předčasným odchodem, pokud ano, jaké k tomu využíváte metody?
2. Vyhledávají žáci Vaši pomoc pro řešení svých problémů?
3. Jaká opatření (preventivní, intervenční, kompenzační) jsou podle Vás **skutečně účinná** ke snižování počtu žáků odcházejících předčasně ze středního vzdělávání v rámci Vašich kompetencí?
4. Pokud byste měl (a) pravomoc, jaká opatření byste zavedl (a) ke snižování počtu odchodů žáků ze středního vzdělávání.
5. Jaké nejčastější důvody podle Vás vedou žáka k předčasnému ukončení školy?

Pro třetí skupinu, třídní učitele, jsem položila tyto otázky;

1. Vyhledáváte jedince ohrožené předčasným odchodem, pokud ano, jaké k tomu využíváte metody?
2. Vyhledávají žáci Vaši pomoc pro řešení svých problémů (zakřížkuje)

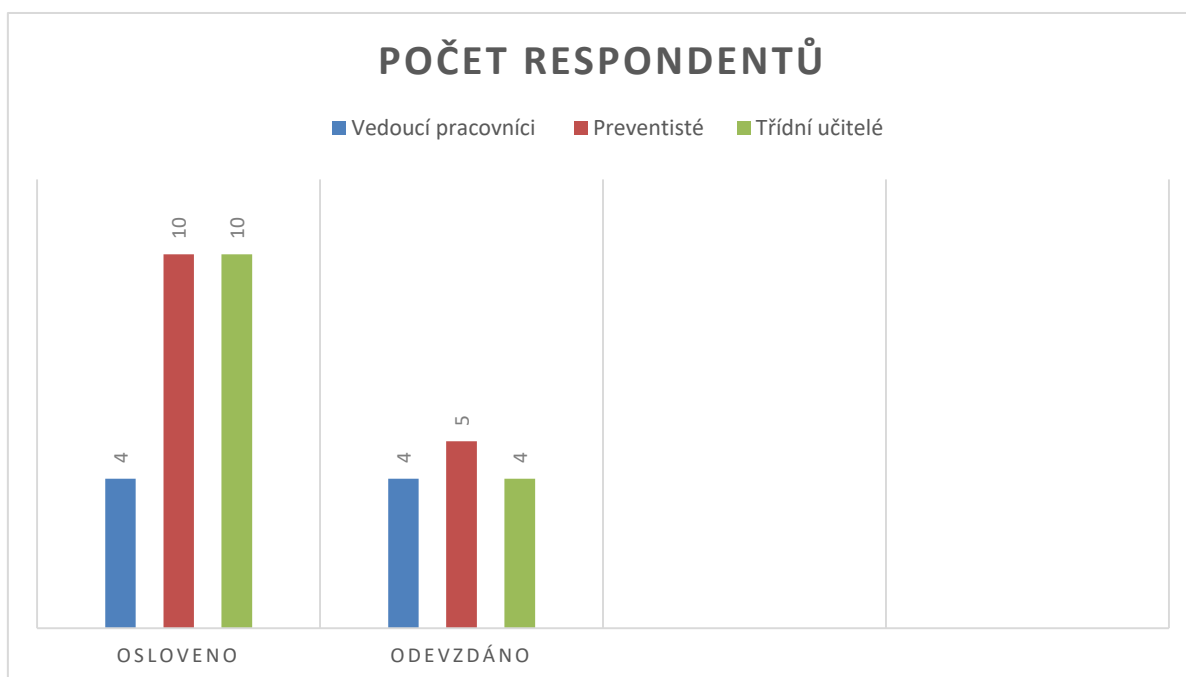

3. S kterými kolegy (institucemi) spolupracujete v rámci řešení žáka ohroženého předčasným odchodem, zakřížkujte (x) v tabulce.
4. Zavedení jakých opatření by skutečně podle Vás řešilo problém předčasných odchodů žáků ze středního vzdělávání?
5. Jaké nejčastější důvody podle Vás vedou žáka k předčasnému ukončení školy?

Šetření

Dotazníky jsem rozeslala jmenovitě jednotlivým pracovníkům Střední školy technické, gastronomické a automobilní Chomutov. Zaměřila jsem se na pracovníky střední školy, kteří nevykonávají pouze pedagogickou činnost, ale mají další roli ve vzdělávání.

Konkrétně první skupinu tvoří - ředitel školy a jeho zástupci - na pozici vedoucích středisek jsem oslovila celkem 4 respondenty, všichni odpověděli. Ve druhé skupině jsem oslovila 10 respondentů z řad výchovných poradců, metodiků prevence a kariérové poradce, kde návratnost je 50%, tedy odpovědělo 5 respondentů. Ve třetí skupině jsem oslovila 9 třídních učitelů, odpověděli 4 oslovení.

Výsledky šetření

Nejprve jsem vyhodnotila soubor otázek pro každou skupinu zvlášť a poté udělala celkové vyhodnocení šetření.

10.4.4 Ředitel školy – vedoucí středisek

1. Mají předčasné odchody žáků ze středního vzdělávání ekonomický dopad na školu?

Ne, od 1. 1. 2020 platí nový systém financování regionálního školství a ekonomický dopad sníženého počtu žáků je malý. Problémem může být snížení počtu tříd.

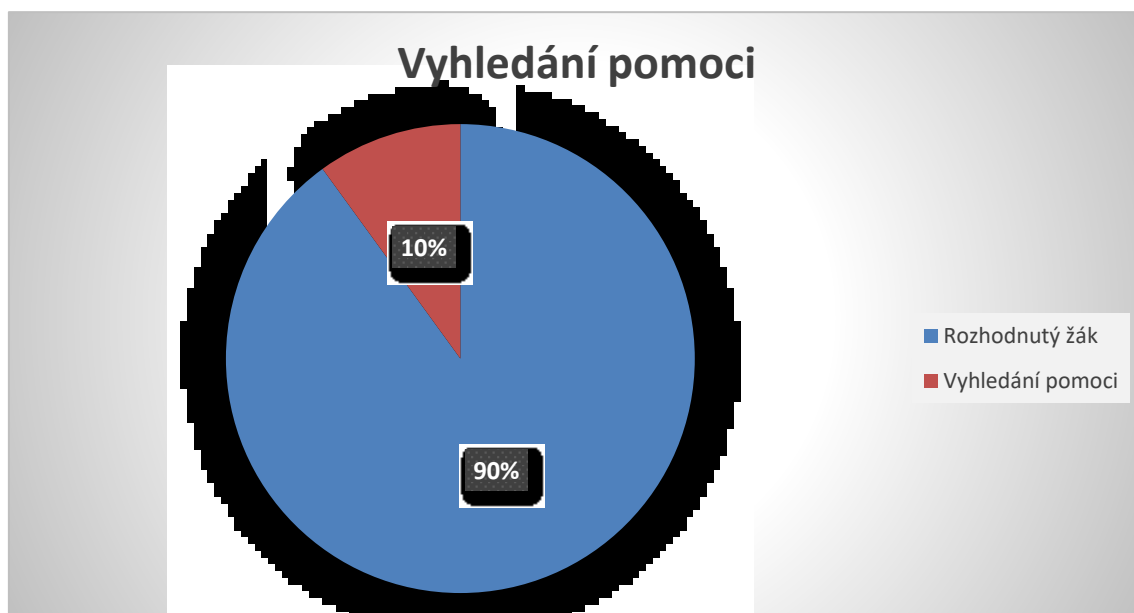
2. Vyhledávají žáci Vaši pomoc v případě řešení svých problémů, nebo obracejí se na Vás rodiče těchto žáků, pokud ANO z jakých důvodů se obracejí přímo na Vás?

- 90% žáků již přijde rozhodnuto školu ukončit.
- Pokud vyhledají pomoc, je to často z těchto důvodů:

pomoc při selhávání – rady pro další postup

řešení vhodného oboru pro žáky se zdravotním znevýhodněním

špatně zvolený obor.

3. Jaká opatření (preventivní, intervenční, kompenzační) jsou podle Vás skutečně účinná ke snižování počtu žáků odcházejících z předčasně ze středního vzdělávání v rámci Vašich pravomocí?

- *Nejúčinnější jsou podle dotazovaných preventivní opatření*
Otevřená diskuze na téma – vzdělávání, pracovní prostředí, rodinný rozpočet
Mzda za produktivní činnost žáka ve škole
Praxe přímo u zaměstnavatelů
Diskuze se spolužáky, kteří již jsou v pracovním procesu zařazeni
- *Pokud nyní spolupráce se žáky a rodiči se všechny opatření máji účinností.*
- *Problém by se měl více řešit v rámci celospolečenských opatření a MŠMT.*

4. Zavedení jakých opatření by skutečně podle Vás řešilo problém předčasných odchodů žáků ze středního vzdělávání?

- *Výplatu sociálních a jiných dávek propojit s povinností se vzdělávat*
- *Opatření MŠMT*
- *Prodloužení povinné školní docházky do nabytí plnoletosti*

5. Ovlivňují podle Vás předčasné odchody žáků pohled veřejnosti na školu, pokud ANO jak se to projevuje?

- *Ano – Jaké obory se na škole vyučují a jak, když odchází mnoho žáků?*
- *Ne – Není zpětná vazba*

10.4.5 Výchovní poradci, metodici prevence, kariérový poradci

1. Vyhledáváte jedince ohrožené, předčasným odchodem, a pokud ano, jaké k tomu využíváte metody?

- *2 oslovení nevyhledávají žáky ohrožené předčasným odchodem*

- *Ostatní k tomu využívají tyto metody:*

Sledování zápisů z pedagogické trojky

Konzultace s třídními učiteli

Pozorování

Zápisy v třídních knihách na teorii a praxi

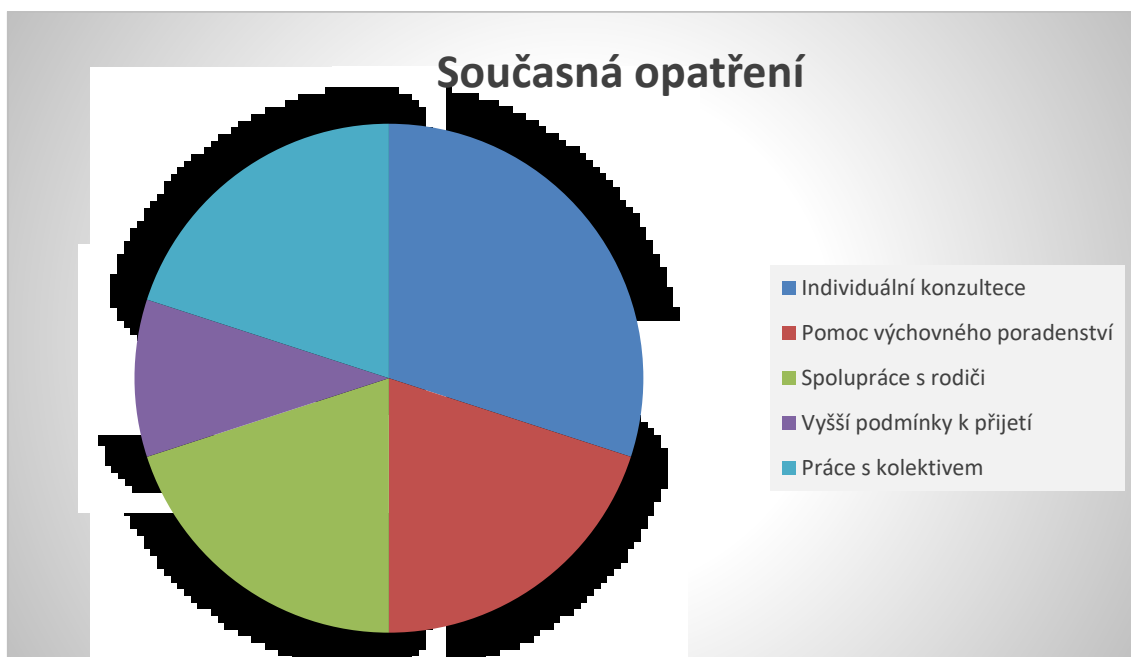
Setkávání s rodiči

Konzultační hodiny

2. Vyhledávají žáci Vaši pomoc pro řešení svých problémů (zakřížkuje)

Velmi často	Méně často	Ojedinele	Nikdy
2x	3x		

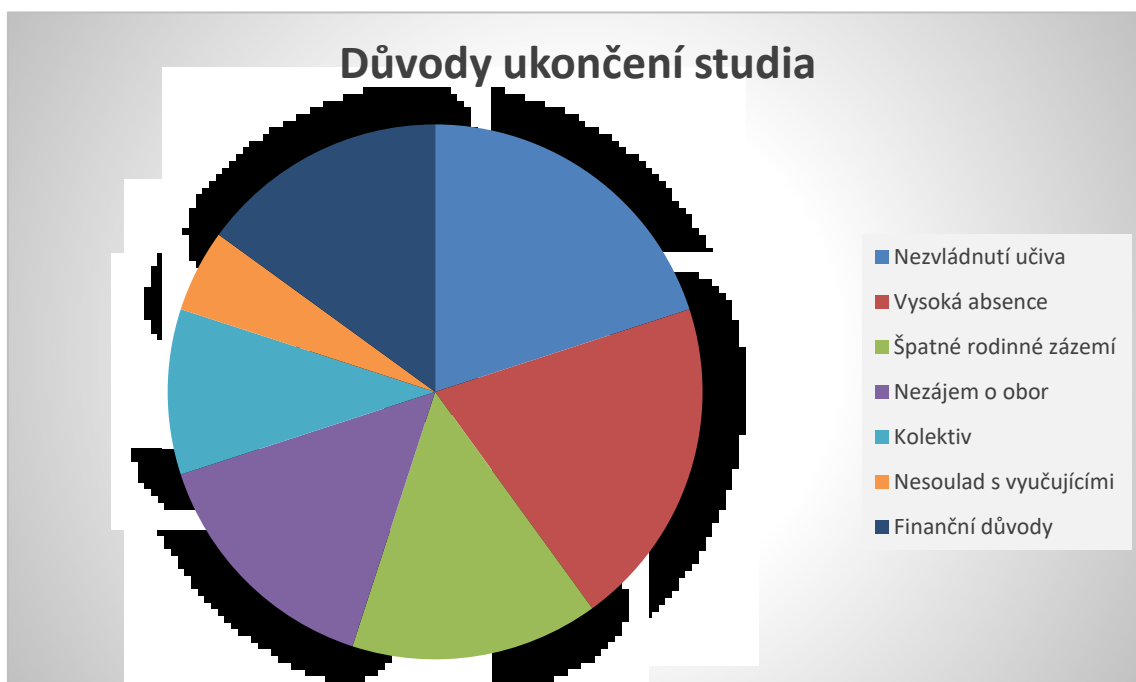
3. Jaká opatření (preventivní, intervenční, kompenzační) jsou podle Vás **skutečně účinná** ke snižování počtu žáků odcházejících předčasně ze středního vzdělávání v rámci Vašich kompetencí?

4. Pokud byste měl (a) pravomoc, jaká opatření byste zavedl (a) ke snižování počtu odchodů žáků ze středního vzdělávání.

5. Jaké nejčastější důvody podle Vás vedou žáka k předčasnému ukončení školy?

10.4.6 Třídní učitelé

1. Vyhledáváte jedince ohrožené, předčasným odchodem, a pokud ano, jaké k tomu využíváte metody?

- *Všichni třídní učitelé vyhledávají jedince*

Individuální rozhovory

Pozorování

2. Vyhledávají žáci Vaší pomoc pro řešení svých problémů (zakřížkuje)

Velmi často	Méně často	Ojediněle	Nikdy
2	1	1	

3. S kterými kolegy (institucemi) spolupracujete v rámci řešení žáka ohroženého předčasným odchodem, zakřížkujte (x) v tabulce.

	Vždy	Velmi často	Méně často	Nikdy
Výchovný poradce	3		1	
Metodik prevence	2	2		
Kariérový poradce	3	1		
Vedení školy	4			
Jiné / UVEĎTE/				

4. Zavedení jakých opatření by skutečně podle Vás řešilo problém předčasných odchodů žáků ze středního vzdělávání?

5. Jaké nejčastější důvody podle Vás vedou žáka k předčasnému ukončení školy?

- *Nezájem o učební obor – špatně zvolený obor*
- *Peníze – hmotné zajištění*
- *Docházka do školy – vysoká absence, zaspávání*
- *Plnoletost*
- *Špatné sociální zázemí*
- *Malé předpoklady z hlediska IQ*
- *Rodiče bez vzdělání*
- *Vysoké sociální dávky*
- *Poptávka na pracovním trhu.*

10.4.7 Závěr dotazníkového šetření

S ohledem na to, že otázky byly pozměněné pro každou skupinu respondentů, je vyhodnocení šetření komplikované a lze sjednotit pouze shodné otázky pro jednotlivé skupiny, a to je konkrétně otázka číslo 2 -vyhledávání pomoci, a otázka číslo 4 - navrhovaná opatření ke snížení odchodů žáků ze středního vzdělávání, kterou jsem pojala jako hlavní cíl tohoto šetření.

Ohledně financování nemá odchodovost žáků vliv na chod školy, pouze se upravuje počet tříd, a tím mohou vzniknout problémy s úvazky pedagogických pracovníků, což znamená v reálu propuštění, nebo méně peněz ve výplatě za odučené hodiny.

Otázka - vyhledávání jedinců ohrožených předčasným odchodem - je trochu problémem, samozřejmě nejvíce si všímají svých žáků třídní učitelé, ale i ostatní pracovníci se o žáky zajímají v rámci svých pravomocí na základě pedagogické dokumentace a ve spolupráci s třídními učiteli. Vedení školy žák vyhledá často v případě, pokud má nějaké nejasnosti, nebo nesouhlasí s postupem, který navrhuje třídní učitelé nebo další pedagogičtí pracovníci. Dále se na vedení obrací, pokud má nějaké specifické potíže, např. zdravotní.

Mezi opatření, která jsou nyní platná a využívána v rámci školy, se jeví 90% respondentům nejúčinnější preventivní opatření, které dotazovaní využívají v různých formách. Okrajově se zmínili o intervenčních a kompenzačních opatřeních.

Navrhnete konkrétní opatření, která by skutečně podle Vás řešila problém předčasných odchodů žáků ze středního vzdělávání. Konkrétně tento bod dotazníkového šetření byl z mého pohledu nejzásadnější. Padlo zde několik návrhů na zavedení nových opatření, která by mohla snížit odchodovost žáků ze středního vzdělávání od úpravy přijímacího řízení, přes větší možnost vyloučení žáka ze vzdělávání, což se může jevit jako kontraproduktivní opatření, až po prodloužení povinné školní docházky. Skoro všichni zúčastnění se často shodují nad odebírání různých sociálních dávek, přídavek na děti, pokud žák předčasně ukončí studium, nebo má vysokou absenci a školu nenavštěvuje. Zde se nabízí otázka, zdali nejsou informace o sociálních příspěvcích zkreslené. Největší zastoupení v navrhovaných opatření měla tato dvě:

- Prodloužení povinné školní docházky do plnoletosti
- Výplatu různých finančních dávek vázat na plnění školních povinností

Mezi hlavní důvody předčasných odchodů se řadí: nezáměr o obor, vysoká absence, finanční problémy, nezvládnutí učiva a špatné rodinné a sociální zázemí. Tato otázka nás opět vrací k opatřením, jak nyní realizovaných nebo navrhovaných, která by tyto důvody měla eliminovat.

10.5 Závěrečná zpráva

Empirické šetření bylo založeno na kvantitativním výzkumu, jehož zdrojem byla data ze školní matriky primárně ze Střední školy technické, gastronomické a automobilní Chomutov, k doplnění sloužila data ze zdrojů matriky dalších tří škol, kde informace nebyly již tak podrobné, šlo pouze o srovnání, z kterého vyplynulo, že předčasné odchody žáků ze středního vzdělávání se nejvíce dotýkají žáků středních škol, pouze okrajově se dotýkají gymnázií. Dále jsem provedla dotazníkové šetření, které se týkalo samotných žáků, a druhé dotazníkové šetření bylo určeno pro pedagogy.

Odpověď na otázku: č. 1 „*Je přímá souvislost mezi vzděláním rodičů a odchodovostí žáků ze středního vzdělávání?*“ mohu dát takovou, že z tak malého výzkumného vzorku nelze

vysledovat zcela objektivně přímou souvislost. Takové šetření by muselo být uskutečněno u žáků různých typů škol. V rámci mého šetření se, ale prokázala nízká vzdělanost rodičů u žáků učebních oborů.

Otázka č. 2 „ *Ukončují častěji předčasné vzdělávání žáci středních odborných škol?* „ Ano i z tak malého počtu oslovených škol lze vyvodit, že předčasné odchody se dotýkají nejvíce žáků z odborných škol oproti gymnáziím, kde předčasné odchody žáků jsou zcela zanedbatelné.

V dotazníkovém šetření pro pedagogy se skoro všichni zúčastnění vyjádřili ke stávajícím opatřením, že nejčastěji využívají soubor různých preventivních opatření, jako například individuální rozhovory, doučování. Na otázku: „ *Jaká konkrétní opatření by pomohla podle pedagogů ke snižování odchodů žáků ze středního vzdělávání?*“ by se nově přiklonili k zavedení prodloužené povinné školní docházky do dosažení plnoletosti.

Nejčastějším důvodem zanechání studia na střední škole je nezájem o obor, špatně zvolený obor; nezvládnutí učiva. Tyto důvody se prolínají v nejvyšším zastoupení ze statistiky školní matriky, dotazníkového šetření žáků i samotných pedagogů.

Stěžejní otázka zněla „ *Kdo pomáhal žákovi s výběrem studijního oboru, školy?*“ Zde je shoda skoro u všech dotazovaných, že výběr oboru a školy bylo jejich vlastní rozhodnutí. Pokud zde máme tak vysokou odchodovost z důvodu špatně, nebo nevhodně zvoleného oboru je otázkou, zdali by při výběru oboru, školy neměla být uvedena další opatření, která by absolventům základních škol pomáhala s výběrem. Ze šetření vyplynulo, že například různé výstavy škol, dny otevřených dveří žáky vůbec neovlivnily s jejich výběrem.

11 Resumé

Diplomovou práci jsem zaměřila na fenomén předčasných odchodů ze středního vzdělávání. Práci jsem rozdělila na dvě části. První část obsahuje teoretické poznatky z pedagogiky, psychologie, sociologie, čerpá ze zahraničních zkušeností s touto problematikou. Druhou část věnuji empirickému šetření založeném na různých formách šetření a navzájem se snažila výsledky šetření propojit.

Cílem práce bylo zjištění skutečného stavu odchodovosti žáků ze středního vzdělávání, ale mimo jiné navrhnout také opatření k jejich snížení.

Z výzkumu vyplynulo, že škola se může snažit sebevíce žáka udržet ve vzdělání, ale zde je potřeba součinnost rodiny a dalších institucí, jako například MŠTM, které musí reagovat a zavádět účinná opatření k eliminaci odchodů žáků ze středního vzdělávání.

11.1 Summary

This dissertation is about the phenomenon of premature exits from high schools. It is divided into two parts. The first part contains of theoretical knowledges from pedagogy, psychology, sociology and foreing experiences. The second empirical part is based on different types of researches which are combined together.

The term was to find the actual state of premature exits of students from high schools and to suggest some measures to reduce them.

It is known from the research that the schools can do whatever they want for students to stay at studies but the other cooperation between families and other institutions as for example the Ministry of Education which can boot effective measure to eliminate the student's exits from high schools is very important and necessary to do.

Seznam použitých informačních zdrojů

Odborná literatura

- ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. 1. Praha: Potrál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4. Praha: Potrál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- VANČATA, Václav. *Ontogeneze člověka 3K: Dětství a maturace*. Katedra biologie a environmentálních studií Ped F UK.
- PRŮCHA, Jan. *Přehled PEDAGOGIKY: Úvod do studia oboru*. Vyd.2., aktualiz. Praha: Potrál, 2006. ISBN 80-7178-944-5.
- CANGELOSI, James S. a Milan KOLDINSKÝ, LANGOVÁ, Marta, ed. *Strategie řízení třídy: Jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Vyd. 4. Praha: Potrál, 2006. ISBN 80-7367-118-2.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 1. Praha: Akademie věd České republiky, 1999. ISBN 80-200-0690-7.
- KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouza deprivantů: Nestvůry, nástroje, obrana*. Dotisk. Praha: Galén, 2006. ISBN 978-80-7492-120-9.
- HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Dotisk 2, 2010. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.
- KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.
- KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouza deprivantů: Nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přepracované vydání. Praha: Galén, 2006. ISBN 978-80-7492-120-9.
- PONĚŠICKÝ, Jan. *Agrese, násilí a psychologie moci*. 1. Praha: TRITON, 2005. ISBN 80-7254-493-0.
- HRONOVCOVÁ, Jana. Sociální pedagogika na Slovensku: Školský sociálny pedagóg na Slovensku. *Sociální pedagogika: Social Education*. 2019, 7(1), s. 60-64. ISSN 1805-8825.

MARIE-THÉRESE, Auger a Boucharlat CHRISTIANE. *Učitel a problémový žák: Strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-907-0.

TRHLÍKOVÁ, Jana. Absolventi středních odborných škol a jejich přechod na trh práce. *Pedagogika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2019, **69**(2), 23-251. ISSN 2336-2189 (Online).

TRHLÍKOVÁ, Jana. *Metodická doporučení pro práci se žáky ohroženými předčasným odchodem ze vzdělávání*. 1. Praha: NÚV, 2018.

TRHLÍKOVÁ, Jana. *Prevence a intervence předčasných odchodů ze středních škol: Příručka opatření*. 1. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2015. ISBN 978-80-7481-103-3.

TILLNER, Jiří. *Zpráva o předčasných odchodech ze vzdělávání: Přehled opatření a příklady dobrých praxí v zahraničí a v ČR*. Praha: Národní ústav vzdělávání, 2013.

TILLNER, Jiří. *Zpráva o předčasných odchodech ze vzdělávání: Přehled opatření a příklady dobrých praxí v zahraničí a v ČR*. 1. Praha: NÚV, 2013. ISBN 978-80-7481-024-4.

MAŇÁK, Josef, Štefan ŠVEC a Vlastimil ŠVEC. *Slovník pedagogické metodologie: Pedagogický výzkum v praxi*. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3802-0.

Zákony a vyhlášky

Školský zákon: o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: Ročník 2004, 561Sb.

Internetové zdroje

Prestiž povolání [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2019 [cit. 2020-02-05]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ekonomicke/prace-prijmy-zivotni-uroven/4990-prestiz-povolani-cerven-2019>

Statistika Mládež a drogy: JMK 2014 [online]. ČR: A Kluby ČR, 2014 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://akluby.cz/wp-content/uploads/2018/04/DrogyAMladez-Vyzkum_2014-JMK.pdf

Závislost, nebo neškodný koníček?: Časté hraní videoher je na seznamu psychických poruch [online]. 20. 6. 2018 [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/internet-a-pc/hry-a-herni-systemy/clanek/zavislost-nebo-neskodny-konicek-caste-hrani-videoher-je-na-seznamu-psychicky-poruch-17899>

Gender vzdělávání [online]. Praha: Český statistický úřad, 2018 [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/1-gender_vzdelani

Předčasné odchody žáků ze středních škol: Názory pracovníků škol a úřadů práce na nástroje prevence a intervence [online]. Praha: Národní ústav vzdělávání, 2013 [cit. 2019-12-05]. Dostupné z: <https://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceZP?Stranka=9-0-114&NazevSeo=Evaluace-metodik-z-oblasti-prevence-a-intervence->

Školy a školská zařízení - školní rok 2018/2019 [online]. Praha: Český statistický úřad, 2019 [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/skoly-a-skolska-zarizeni-skolni-rok-20182019>

1 Předčasné odchody ze vzdělávání – vývoj v zemích EU (v % 1992-2019)

https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/web/_download/Eurostat_Table_t2020_40PDFDesc_a25e482d-7f55-405c-a50e-9a51479c6f76.pdf

<https://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-06>

Seznam příloh

Příloha č. 1 Předčasné odchody ze vzdělávání – vývoj v zemích EU (v % 1992-2019)

Příloha č. 2 Dotazník pro ředitele školy a zástupce ředitele

Příloha č. 3 Dotazník pro výchovné poradce, metodiky prevence a kariérové poradce

Příloha č. 4 Dotazník pro třídní učitele

Příloha č. 5 Volba školy a studijního oboru

Příloha 1: Předčasné odchody ze vzdělávání (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
EU (28 countries)	:	17	16,4	16	15,7	15,3	14,9	14,7	14,2	13,9	13,4	12,7	11,9	11,2	11	10,7	10,6
EU (27 countries)	17,2	17	16,5	16,1	15,8	15,4	15	14,8	14,3	14	13,5	12,8	12	11,3	11	10,8	10,6
Eurozóna (19 ct.)	19	18,8	18,3	17,9	17,5	17,2	16,7	16,3	15,7	15,4	14,6	13,8	12,8	11,9	11,6	11,1	11
Eurozóna (18 ct.)	19,1	18,9	18,4	17,9	17,6	17,3	16,8	16,4	15,8	15,5	14,7	13,8	12,9	11,9	11,7	11,2	11
Belgium	13,8	14,1	14,3	13,1	12,9	12,6	12,1	12	11,1	11,9	12,3	12	11	9,8	10,1	8,8	8,9
Bulgaria	20,5	20,7	21,9	21,4	20,4	17,3	14,9	14,8	14,7	12,6	11,8	12,5	12,5	12,9	13,4	13,8	12,7
Czech Republic	:	5,7	6,5	6,3	6,2	5,1	5,2	5,6	5,4	4,9	4,9	5,5	5,4	5,5	6,2	6,6	6,7
Denmark	9,2	9	10,4	8,8	8,7	9,1	12,9	12,5	11,3	11	9,6	9,1	8	7,8	7,8	7,2	8,8
Germany	12,3	12,5	12,8	12,1	13,5	13,7	12,5	11,8	11,1	11,8	11,6	10,5	9,8	9,5	10,1	10,3	10,1
Estonia	14,7	13,6	13,7	13,9	14	13,4	14,4	14	13,5	11	10,6	10,3	9,7	12	12,2	10,9	10,8
Ireland	:	14,6	13,1	13,1	12,5	12,2	12	11,7	11,8	11,9	11	9,9	8,6	6,9	7	6,2	5,1
Greece	16,9	16,2	15,6	14,5	13,3	15,1	14,3	14,4	14,2	13,5	12,9	11,3	10,1	9	7,9	6,2	6
Spain	29,7	30,9	31,7	32,2	31	30,3	30,8	31,7	30,9	28,2	26,3	24,7	23,6	21,9	20	19	18,3
France	13,5	13,4	12,7	12,3	12,5	12,7	12,8	11,8	12,4	12,7	12,3	11,8	9,7	9	9,2	8,8	8,9
Croatia	:	8	7,9	5,4	5,1	4,7	4,5	4,4	5,2	5,2	5	5,1	4,5	2,8	2,8	2,8	3,1
Italy	25,9	24,2	23	23,1	22,1	20,4	19,5	19,6	19,1	18,6	17,8	17,3	16,8	15	14,7	13,8	14
Cyprus	17,	15,	17,	20,	18,	14,	12,	13,	11,	12,	11,	11,	9,1	6,8	5,2	7,6	8,6

	9	9	3	6	2	9	5	7	7	7	3	4					
Latvia	:	16,5	18,8	15,9	15,4	15,6	15,6	15,5	14,3	12,9	11,6	10,6	9,8	8,5	9,9	10	8,6
Lithuania	14,9	13,4	11,4	10,3	8,4	8,8	7,8	7,5	8,7	7,9	7,4	6,5	6,3	5,9	5,5	4,8	5,4
Luxembourg	18,1	17	12,3	12,7	13,3	14	12,5	13,4	7,7	7,1	6,2	8,1	6,1	6,1	9,3	5,5	7,3
Hungary	13,1	12,2	12	12,6	12,5	12,5	11,4	11,7	11,5	10,8	11,4	11,8	11,9	11,4	11,6	12,4	12,5
Malta	54,4	53,2	49,9	42,1	33	32,2	30,2	27,2	25,7	23,8	22,7	21,1	20,5	20,3	19,8	19,7	18,6
Netherlands	15,1	15,3	14,3	14,1	13,5	12,6	11,7	11,4	10,9	10	9,2	8,9	9,3	8,7	8,2	8	7,1
Austria	10,2	9,5	9	9,8	9,3	10	10,8	10,2	8,8	8,3	8,5	7,8	7,5	7	7,3	6,9	7,4
Poland	7,4	7,2	6	5,6	5,3	5,4	5	5	5,3	5,4	5,6	5,7	5,6	5,4	5,3	5,2	5
Portugal	44,3	45	41,2	39,3	38,3	38,5	36,5	34,9	30,9	28,3	23	20,5	18,9	17,4	13,7	14	12,6
Romania	21,7	23	22,5	22,4	19,6	17,9	17,3	15,9	16,6	19,3	18,1	17,8	17,3	18,1	19,1	18,5	18,1
Slovenia	6,4	5,1	4,6	4,3	4,9	5,6	4,1	5,1	5,3	5	4,2	4,4	3,9	4,4	5	4,9	4,3
Slovakia	:	6,7	5,3	6,8	6,3	6,6	6,5	6	4,9	4,7	5,1	5,3	6,4	6,7	6,9	7,4	9,3
Finland	9,5	9,7	10,1	10	10,3	9,7	9,1	9,8	9,9	10,3	9,8	8,9	9,3	9,5	9,2	7,9	8,2
Sweden	10,2	10	9,2	9,2	10,8	8,6	8	7,9	7	6,5	6,6	7,5	7,1	6,7	7	7,4	7,7
United Kingdom	17,8	17,6	12,1	12,1	11,5	11,2	16,6	16,9	15,7	14,8	14,9	13,4	12,4	11,8	10,8	11,2	10,6
Iceland	30,9	28,8	20,3	24,9	24,9	25,6	23,2	24,4	21,3	22,6	19,7	20,1	20,5	19,1	18,8	19,8	17,8
Norway	8,9	13,5	6,3	4,7	4,6	17,8	18,4	17	17,6	17,4	16,6	14,8	13,7	11,7	10,2	10,9	10,4
Switzerland	6,6	6,7	9,7	9,5	9,7	9,6	7,6	7,7	9,1	6,7	6,3	5,5	5,6	5,6	5,2	4,9	4,5
Montenegro	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	7,2	6,7	5,6	5,1	5,7	5,4

ro																		
Macedonia	:	:	:	:	:	22,8	19,9	19,6	16,2	15,5	13,5	11,7	11,4	12,5	11,4	9,9	8,5	
Turkey	:	:	:	:	:	48,8	46,9	45,5	44,3	43,1	41,9	39,6	37,5	38,3	36,4	34,3	32,5	

- Česká republika si v tomto ohledu vedla relativně dobře do roku 2011, kdy se podíl předčasných odchodů ze vzdělávání snížil až pod 5 %. Další vývoj je však znepokojivý, od roku 2012 podíl předčasných odchodů trvale roste a přibližuje se 7 %.
- Problém s předčasnými odchody tedy u nás narůstá. Nejsou to již pouze mladí lidé pocházející ze znevýhodněného prostředí a nevyhovujícího rodinného zázemí, kteří mají vysokou míru rizika předčasného ukončení vzdělávací dráhy. Objevuje se tu nová skupina mladých lidí, kterým se nepodařilo v rámci středního odborného vzdělávání složit maturitu a následně přichází na trh práce bez kvalifikace.
- V současné době je věnována pozornost oběma příčinám předčasných odchodů ze vzdělávání. Problém neúspěšnosti u maturitní zkoušky je předmětem zájmu MŠMT a dalších institucí a jeho řešení vyžaduje jiné přístupy než problémy mladých lidí ze znevýhodněného prostředí, kterým je věnována další část textu.

Příloha č. 2

DOTAZNÍK – ŘEDITEL ŠKOLY – ZÁSTUPCE ŘEDITELE

Předčasné odchody žáků ze středních škol

1. Mají předčasné odchody žáků ze středního vzdělávání ekonomický dopad na školu?
2. Vyhledávají žáci Vaší pomoc v případě řešení svých problémů, nebo obrací se na Vás rodiče těchto žáků, pokud ANO z jakých důvodů se obracejí právě na Vás?
3. Jaká opatření (preventivní, intervenční, kompenzační) jsou podle Vás **skutečně účinná** ke snižování počtu žáků odcházejících předčasně ze středního vzdělávání v rámci Vašich pravomocí?
4. Zavedení jakých opatření by skutečně podle Vás řešilo problém předčasných odchodů žáků ze středního vzdělávání?
5. Ovlivňují podle Vás předčasné odchody žáků pohled veřejnosti na školu, pokud ANO jak se to projevuje?

Příloha č. 3

DOTAZNÍK – VÝCHOVNÝ PORADCE, METODIK PREVENCE, KARIÉROVÝ PORADCE

Předčasné odchody žáků ze středních škol

1. Vyhledáváte jedince ohrožené, předčasným odchodem, a pokud ano, jaké k tomu využíváte metody?

2. Vyhledávají žáci Vaši pomoc pro řešení svých problémů (zakřížkuje)

Velmi často	Méně často	Ojedinele	Nikdy

3. Jaká opatření (preventivní, intervenční, kompenzační) jsou podle Vás **skutečně účinná** ke snižování počtu žáků odcházejících předčasně ze středního vzdělávání v rámci Vašich kompetencí?

4. Pokud byste měl (a) pravomoc, jaká opatření byste zavedl (a) ke snižování počtu odchodů žáků ze středního vzdělávání.

5. Jaké nejčastější důvody podle Vás vedou žáka k předčasnému ukončení školy?

Příloha č. 4

DOTAZNÍK – TŘÍDNÍ UČITEL

Předčasné odchody žáků ze středních škol

1. Vyhledáváte jedince ohrožené, předčasným odchodem, a pokud ano, jaké k tomu využíváte metody?

2. Vyhledávají žáci Vaši pomoc pro řešení svých problémů (zakřížkuje)

Velmi často	Méně často	Ojedinele	Nikdy

3. S kterými kolegy (institucemi), spolupracujete v rámci řešení žáka ohroženého předčasným odchodem, zakřížkujte (x) v tabulce.

	Vždy	Velmi často	Méně často	Nikdy
Výchovný poradce				
Metodik prevence				
Kariérový poradce				
Vedení školy				
Jiné / UVEĎTE/				

4. Zavedení jakých opatření by skutečně podle Vás řešilo problém předčasných odchodů žáků ze středního vzdělávání?

5. Jaké nejčastější důvody podle Vás vedou žáka k předčasnému ukončení školy?

Příloha č. 5

Volba školy a studijního oboru

Jméno a příjmení: _____

Napište název oboru, který studujete: _____

Věk: _____

1. Již jste studoval (a) na střední škole? /zakroužkujte/ ANO NE

Pokud ANO, proč jste odešel (la)?
/napište/ _____

2. Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů. /zakroužkujte/

Matka: ZÁKLADNÍ VYUČENA STŘEDNÍ S MATURITOU
VYSOKOŠKOLSKÉ NEVÍM

Otec: ZÁKLADNÍ VYUČEN STŘEDNÍ S MATURITOU
VYSOKOŠKOLSKÉ NEVÍM

3. Vaše zájmy, záliby. /zakroužkujte/

SPORT (pokud ano jaký)_____HUDBA ČTENÍ VAŘENÍ
ŽÁDNÉ JINÉ(prosím
uved'te)_____

4. Kdo Vám pomohl s výběrem oboru, který studujete? /zakroužkujte/

VLASTNÍ ROZHODNUTÍ RODIČE SPOLUŽÁCI UČITELÉ REKLAMA
VÝSTAVY ŠKOL

KAMARÁDI NAVŠTĚVUJÍCÍ TUTO ŠKOLU

JINÝ(prosím uved'te)_____

5. Co rozhodlo o Vašem studiu na této škole? /zakroužkujte/

ZÁJEM O OBOR MÍSTO BYDLIŠTĚ DOJEZDOVÁ VZDÁLENOST
RODIČE KAMARÁDI

JINÉ(prosím uved'te)_____